

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง เรื่องอัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพงานพุทธปฏิมาลุ่มน้ำโจง มีการศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังนี้

1. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
  - 1.1 ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์
  - 1.2 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่
  - 1.3 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
  - 1.4 ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์
  - 1.5 ทฤษฎีประวัติศาสตร์วัฒนธรรม
  - 1.6 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
    - 1.7 ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่
2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
  - 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
  - 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับศิลปกรรมและพุทธปฏิม่า
  - 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียภาพ
  - 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
3. บริบทพื้นที่วิจัย
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วย ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ ทฤษฎีประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ ดังนี้

1.1 ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์

เมื่อพิจารณาโดยยี่ดองค์ประกอบพื้นฐานของสถานการณ์ทางศิลปะดังที่กล่าวถึงข้างต้นเป็นแกน สามารถเทียบเคียงกับทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์หลักได้ 4 แนวดังนี้คือ

1.ทฤษฎีมีเมติก (Mimetic Theories) เป็นแนวทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับความเป็นสากล หรือธรรมชาติ การพิจารณาคูณค่าของงานศิลปะในแนวนี้ คือ การพิจารณาระดับความ

ใกล้เคียงหรือความเหมือนกับต้นแบบในความสากลจากธรรมชาติ หรือจากชีวิต ดังนั้นวิถีทางการสร้างงานศิลปะของศิลปินที่ทำงานตามแนวเมติกนี้ คือลอกเลียนแบบให้เหมือนจริงให้ได้มากที่สุด

2. ทฤษฎีแฟรกเมติก (pragmatic theories) เป็นแนวทางที่มีผู้ชมเป็นแกนกลาง เน้นการเป็นกระบวนการ หรือการเป็นสื่อกลาง ดังนั้น งานศิลปะในแนวนี้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ทำให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งในตัวผู้ชม การพิจารณาคุณค่าของงานศิลปะในแนวแฟรกเมติก คือ การพิจารณาตามระดับที่งานศิลปะจะสามารถสร้างความพึงพอใจ หรือ ความรู้สึกหนึ่งๆในตัวผู้ชม หรือ ประสิทธิภาพของงานศิลปะในการให้สาระความรู้แก่ผู้ชม ซึ่งสามารถใช้เป็นหลัก หรือแนวทางในการประเมินคุณค่าของงานศิลปะในโอกาสต่อไปในภายหน้า

3. ทฤษฎีเอกเพรสซิฟ (expressive theories) เป็นแนวทฤษฎีที่ยึดตัวศิลปินผู้สร้างงานศิลปะเป็นศูนย์กลาง ความหมายของศิลปะตามแนวนี้ คือ การแสดงออกตามอารมณ์ หรือ ความรู้สึกของศิลปิน ดังนั้นการประเมินคุณค่าของงานศิลปะในแนวนี้ คือการพิจารณาจากระดับที่งานศิลปะสามารถแสดงออกซึ่งอารมณ์ของศิลปิน

4. ทฤษฎีออบเจกทิฟ (objective theories) เป็นแนวที่ยึดงานศิลปะเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ เป็นแนวทฤษฎีที่มีความเชื่อว่า งานศิลปะเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวของมันเองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยแหล่งอ้างอิงจากภายนอก คุณค่าดังกล่าวอาศัยเพียงหลักและกฎเกณฑ์ทางศิลปะที่ปรากฏอยู่ในตัวงานศิลปะเอง

1.2 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functional Approach)

วิธีการศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functional Approach) การศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่เป็นการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพของส่วนต่างๆ (Parts) ที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมโดยรวม (The Whole) สัมพันธ์ภาพของส่วนต่างๆที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมนั้นเรียกว่า “โครงสร้างของสังคม” (Structure of A Society) โครงสร้างของสังคมนั้นหมายถึง สัมพันธ์ภาพของกิจการต่างๆ ที่มีปรากฏอยู่ในสังคมทุกสังคม อันได้แก่กิจกรรมทางด้านครอบครัว ญาติพี่น้อง ด้านการศึกษาอาณานิคม การเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ความเชื่อ ศาสนา และอื่นๆ

ฐานคติ (Assumption) การศึกษาสังคมกลุ่มโครงสร้างหน้าที่ มีอยู่ประการหนึ่งว่า ภายในสังคมนั้นมีการทำหน้าที่ (Functions) ต่างๆ อย่างเป็นระบบ (System) เพื่อความดำรงอยู่ของแต่ละสังคม ในการนี้ส่วนต่างๆ (Parts) หรือระบบย่อย (Subsystems) ต่างๆ ภายในสังคมนั้นจะปฏิบัติงานต่อเนื่องประสานสัมพันธ์กันเพื่อมุ่งไปสู่ความมุ่งหมายสุดท้าย (Goal) ของแต่ละสังคมนั้นคือความอยู่รอด ซึ่งย่อมหมายถึงความสามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภาวะต่างๆภายในสังคมนั้นให้

เหมาะสมกับกาลเวลาที่ผ่านไปด้วย ด้วยฐานคติดังกล่าวการศึกษาสังคมนี้ถือว่าโครงสร้างสังคมเป็นระบบกระทำการชนิดหนึ่ง (An Operating System) ซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อยต่างๆ ระบบย่อยเหล่านี้จะทำหน้าที่ (Function) ในส่วนของตัวเองให้สอดคล้องกันไปกับการทำหน้าที่ของระบบย่อยอื่นๆ อันเป็นผลให้สังคมดำรงอยู่ได้ เปรียบประดุจดังระบบร่างกายของมนุษย์ซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อยต่างๆ อาทิ หัวใจ หู ตา จมูก แขน ขา เท้า ฯลฯ ซึ่งแต่ละส่วนก็ทำหน้าที่ตามความถนัดเฉพาะของตน และก็ต้องประสานกับการทำหน้าที่ของส่วนอื่นๆ ด้วย เพื่อความดำรงอยู่ของระบบใหญ่คือมนุษย์แต่ละคน เช่นนี้เป็นต้นการประสานงานกันของระบบย่อยต่างๆ ของโครงสร้างสังคมเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของสังคมเช่นเดียวกับของมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่าถ้าขาไปทำหน้าที่แทนแขน และปากไปทำหน้าที่แทนทวารหนัก มนุษย์ซึ่งเป็นระบบใหญ่ในกรณีนี้ก็ย่อมจะอยู่ด้วยความลำบาก ถ้าไม่ถึงแก่ความพิการที่อาจสิ้นชีวิต หรือถ้าหากว่าระบบย่อยต่างๆ ทำหน้าที่ที่ไม่ประสานกันเพียงพอ ก็อาจจะสร้างความยุ่งยากในการดำรงอยู่ให้แก่ระบบใหญ่ได้มาก ตัวอย่างเช่นปากชอบรับประทานของเผ็ดจัด เบียร์จัด เต็มจัด และของที่ทำให้ท้องเสียได้ง่าย ระบบย่อยส่วนท้องโดยเฉพาะกระเพาะ ลำไส้ และทวารหนัก ก็อาจจะทำหน้าที่หนักเกินขนาด อาจเป็นเหตุให้ระบบใหญ่คือมนุษย์ผู้นั้นต้องอยู่ด้วยความยากลำบากผิดปกติ และถ้าความขัดแย้งกันระหว่างระบบย่อยมีรุนแรงมาก ก็อาจนำไปสู่ความสิ้นสุดของระบบใหญ่ได้ในที่สุด การดำรงอยู่ของโครงสร้างสังคมก็เช่นเดียวกัน ระบบย่อยต่างๆ ของสังคมจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ตามความถนัดเฉพาะของแต่ละส่วนให้ดี และจะต้องประสานสัมพันธ์กับการทำงานของระบบย่อยอื่นๆ ที่มีอยู่ภายในระบบใหญ่คือ โครงสร้างสังคมเป็นส่วนรวมด้วย(สนธิท สมัครการ,2540)

1.3 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory) นักมานุษยวิทยา กลุ่มหนึ่งที่สนใจในแนวคิด เรื่อง การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จึงได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้ (นิยพรรณ วรรณศิริ,2540 ; อ้างอิงมาจาก คล้าก วิสเลอร์ และอัลเฟรด โครเบอร์)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่เน้นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์” (Historical Particularize) นักมานุษยวิทยาในแนวความคิดนี้คือ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมันทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เน้นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนั้นยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า “วัฒนธรรมสามารถวัดได้ โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมา

เปรียบเทียบกันและพิจารณาคุณลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรม แต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน”

ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

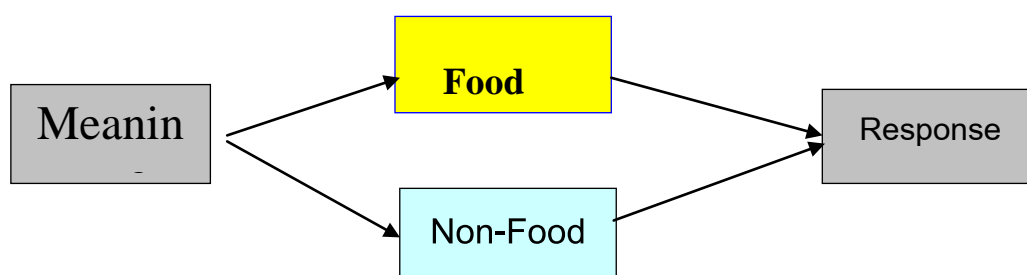
1. การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะการแพร่กระจายทุกทิศทางจากจุดศูนย์กลาง
2. การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะมีอิทธิพลจากลักษณะภูมิศาสตร์
3. การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะอาณาเขตวัฒนธรรมจากจุดกำเนิดวัฒนธรรม

1.4 ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ได้รับการคิดและพัฒนาจากการทำงานของนักสังคมวิทยาอเมริกา 3 ท่าน คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey), วิลเลียม ไอ โทมัส (William I. Thomas) และจอร์จ เฮอร์เบิร์ต เมด (George Herbert Mead) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ เน้นที่ตัวผู้กระทำ (Actor) และการตีความหมายของความจริงทางสังคมเกี่ยวกับ “สิ่งภายใน” (Inner) หรือลักษณะทางพฤติกรรม (The aspect of Human Behavior)

ในบรรดานักทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นี้ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต เมด มีความโดดเด่นที่สุด โดยทัศนะของเมดเห็นว่า ความคิด ประสบการณ์ และพฤติกรรมมีส่วนสำคัญต่อสังคม มนุษย์สร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบสัญลักษณ์ (Symbols) สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดคือ ภาษา

สัญลักษณ์ไม่ได้หมายถึงวัตถุหรือเหตุการณ์เท่านั้น แต่ยังอาจหมายถึง การกระทำจากวัตถุและเหตุการณ์นั้นด้วย เช่น คำว่า “แก้ว” เมื่อพูดถึงแก้ว นอกจากหมายถึงที่นั่นแล้ว ยังแสดงถึงการนั่ง ทำทางที่นั่น การครอบครองตำแหน่งอีกด้วย สัญลักษณ์จึงหมายถึง “วิธีการที่มนุษย์ปฏิสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับธรรมชาติและบริบททางสังคมถ้าไม่มีสัญลักษณ์ มนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์กันไม่ได้และจะไม่มีคำว่า “สังคม” เกิดขึ้นมา สัญลักษณ์ไม่ใช่สัญชาตญาณ มันเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เมื่อมีปฏิสัมพันธ์โดยใช้สัญลักษณ์ มนุษย์จะไม่ใช้สัญชาตญาณในการสร้างพฤติกรรมเพื่อความอยู่รอด มนุษย์จึงสร้างระบบสัญลักษณ์ขึ้นมาและต้องอยู่ในโลกแห่งการตีความหมาย (World of Meaning) คือการตีความหมายต่อสิ่งกระตุ้น และตอบสนองต่อสิ่งนั้น เช่น พิจารณาว่า อะไรคืออาหาร อะไรไม่ใช่อาหาร แล้วจึงนำมากิน

ชีวิตในสังคมสามารถดำเนินไปได้ ถ้าการตีความสัญลักษณ์ร่วมมาใช้ โดยสมาชิกในสังคมร่วมกัน แต่ถ้าไม่ก็สื่อสารกันไม่ได้ ดังนั้นสัญลักษณ์ร่วม (Common Symbols) จึงเป็นวิธีเดียวที่มนุษย์จะปฏิบัติสัมพันธ์กันได้ ดังนั้นเราจึงต้องรู้จักความหมายของสัญลักษณ์ที่ไปสัมพันธ์กับผู้อื่น วิธีนี้จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มิดเรียกว่า “การรับรู้บทบาท (Role Taking)” เป็นการรู้จักบทบาทของผู้อื่นจะทำให้เราทราบความหมายและความตั้งใจของผู้อื่น และสามารถตอบสนองการปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างดี

จากการรับรู้บทบาทนี้ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มิด ได้พัฒนาแนวคิดเรื่อง ตัวตน (Self) ขึ้นมา เขากล่าวว่าความคิดเรื่องตัวตนเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลคิดออกไปนอกตัวแล้วมองสะท้อนกลับมา เหมือนผู้อื่นมองเราเท่ากับบทบาทของผู้อื่น (Role of Another) การรับรู้บทบาทนี้ไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิด ต้องมาเรียนในภายหลัง และเรียนรู้ตอนเป็นเด็ก จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มิดมองเห็นขั้นตอนของการพัฒนาอยู่ 2 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการเล่น (Play Stage) กล่าวคือ ตอนเป็นเด็กเรามากจะเล่นบทบาทที่ไม่ใช่ของตนเอง เช่น บทบาทพ่อแม่ ทหาร ตำรวจ นักฟุตบอล ฯลฯ ซึ่งจะทำให้เขาารู้ถึงความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่นและบทบาทที่เล่นที่แตกต่างออกไป

2. ขั้นเล่นเกม (Game Stage) กล่าวคือ ในการเล่นกับเพื่อนๆ ในกลุ่ม เด็กต้องเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น ผ่านกติกาของเกมที่เล่น เขาจะต้องถูกวางตัวเองไว้ในตำแหน่งใด ตำแหน่งหนึ่งในเกม เพื่อจะเล่นกับผู้อื่นให้ได้ (มงคล นาฎกระสูตร, [ออนไลน์](#), 11 กรกฎาคม 2551)

1.5 ทฤษฎีประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (History Cultural Theory)

ตามแนวคิดของ ฟรันซ์ โบแอส (Franz Boas, 1989) ซึ่งเกิดในประเทศเยอรมัน แต่ไปใช้ชีวิตอยู่ในประเทศอเมริกา มีแนวคิดในเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะเรื่องว่า ป्राกฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน อาจเกิดจากจุดกำเนิดแตกต่างกันก็ได้ จึงไม่มีอำนาจชอบธรรมใดๆ ในโลกที่จะตัดสินความเจริญรุ่งเรืองของวัฒนธรรมอื่นๆ โดยใช้วัฒนธรรมตะวันตกเป็นหลัก

ดังนั้น การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมจึงเน้นการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะเรื่อง โดยมีแนวความคิดว่า

1. วัฒนธรรมแต่ละสังคม ได้รับอิทธิพลจากเอกลักษณ์ของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมเฉพาะสังคม จากองค์ประกอบหลายด้านมากมาย รวมทั้งเป็นพื้นฐานเฉพาะวัฒนธรรมนั้น

2. การศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะเรื่อง เป็นการศึกษาปรากฏการณ์วัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ ซึ่งวัฒนธรรมแต่ละสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากเอกลักษณ์ของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะสังคมนั้นๆ จากองค์ประกอบหลายด้านรวมเข้าเป็นพื้นฐานเฉพาะวัฒนธรรมนั้น

3. วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นอย่างอิสระ มากกว่าเกิดจากการแพร่กระจายวัฒนธรรม

4. การแพร่กระจายวัฒนธรรมก็คือ การแพร่กระจายองค์ประกอบวัฒนธรรมที่ซับซ้อนจากมนุษย์กลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง

5. ต้องเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาจุดกำเนิดและแพร่กระจายวัฒนธรรมให้สมบูรณ์ที่สุด เพราะจะทำให้เข้าใจกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้าง (Paul Bohanan and Mark Glozer, 1973)

1.6 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม Cultural Ecology กล่าวถึงปฏิกริยาตอบโต้กันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม Julian Steward และคนอื่นๆ เช่น Andrew P. Vayda และ Roy a.Rappaport(1968) เป็นนักนิเวศวิทยาที่ให้ความสนใจในเรื่องธรรมชาติเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ และขยายความคิดนี้ออกไปว่าวัฒนธรรม ซึ่งถูกกำหนดโดยสิ่งแวดล้อมนั้นสัมพันธ์กับกายภาพของมนุษย์ แต่ธรรมชาติในสิ่งแวดล้อมซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมนั้น จะต้องแยกออกจากธรรมชาติในทางชีวภาพของมนุษย์เพราะเป็นธรรมชาติต่างชนิดกัน Vayda และ Rappaport ยังได้อธิบายต่อไปว่าร่างกายของมนุษย์นั้นสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่ง เพราะวาระบบความคิด (ได้แก่ สมอง หัวใจ ต่อมต่างๆ) เป็นระบบธรรมชาติในร่างกายของมนุษย์ ระบบความคิดจะเป็นอย่างไรอยู่ที่ระบบร่างกายโดยส่วนรวมจะเป็นอย่างไรด้วย ร่างกายปรกติระบบความคิดก็ปรกติ ผลของความคิดก็ปรกติ ระบบความคิดจะตอบสนองกับระบบธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นตัวบงการความคิด แต่ถ้าร่างกายผิดปกติ ระบบความคิดก็จะทำงานไม่สะดวก ไม่คล่องตัว หรือบกพร่อง ต่อให้ธรรมชาติบงการอย่างไร ความคิดที่ออกมาจะไม่เป็นไปตามนั้น

ดังนั้น บุคคลจะประสบความสำเร็จเพียงไรหรือมีพฤติกรรมดีหรือไม่ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับร่างกายของตนเอง ถ้ามนุษย์มีอินส์ดีจะทำให้มันสมองดีจะคิดดีและจะเจริญเร็ว เป็นต้น ที่กล่าวมานี้เป็นจริงเพียงครึ่งเดียวยังไม่จบขบวนการยังต้องมีธรรมชาติทางสิ่งแวดล้อมมาบงการอีกส่วนหนึ่งด้วย มิฉะนั้นระบบความคิดดีเพียงใดหากไม่มีสิ่งแวดล้อมมากกระตุ้นความคิด ก็ไม่มีอะไรให้คิดเช่นกัน ในธรรมชาติเดียวกัน ถ้าระบบร่างกาย (ซึ่งก็คือระบบความคิดของมนุษย์) แตกต่างกันหรืออินส์ดีแตกต่างกัน เช่น คนหนึ่งอินส์ดี อีกคนหนึ่งอินส์ไม่ดีหรือโง่คนทั้งสอง นั้นก็คิดไม่ได้

เท่ากัน ในสิ่งแวดล้อมเดียวกันคนจึงเจริญไม่เท่ากัน เป็นต้น เมื่อคนเจริญขึ้นก็จะไปจัดสรรปรุงแต่งธรรมชาติให้ดีขึ้นเพื่อให้ความสะดวกสบายแก่การดำรงอยู่ของมนุษย์

แนวความคิดของสจ๊วตในเรื่องนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม สจ๊วต (1949) นิยามคำว่า “นิเวศวิทยา” ว่า นิเวศน์วิทยาคือการปรับตัวเข้าหากันระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ การปรับตัวของมนุษย์นั้นต่างจากสัตว์ตรงที่มันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม นิเวศน์วิทยาวัฒนธรรมคือการศึกษาถึงการปรับตัวหรือความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การศึกษาวัฒนธรรมของ สจ๊วตคือการวิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยาของสังคมเพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมแต่ละแห่ง ถึงแม้ว่าสจ๊วตจะคิดว่าหลักนิเวศวิทยาเป็นองค์ประกอบสำคัญของสถาบันทางสังคม แต่ก็รู้ว่าไม่มีใครสามารถอธิบายองค์ประกอบทางวัฒนธรรมได้หมดทุกด้านด้วยแนวคิดทางด้านการปรับตัวทางนิเวศน์วิทยา

นอกจากนี้สจ๊วตยังได้เน้นถึงความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมแต่ละแห่งอีกด้วย จากการศึกษาของสจ๊วตพบว่า สิ่งแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่ต่างกัน สิ่งแวดล้อมที่เหมือนกันจะแสดงรูปแบบของพัฒนาการที่เหมือนกัน การศึกษาวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของสจ๊วตเป็นแบบวิวัฒนาการหลายสาย Multilinear มากกว่าวิวัฒนาการสายเดียว Unilinear เพราะวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปท่ามกลางปัจจัยหรือตัวแปรภายนอกมากมาย ซึ่งได้แก่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั่นเอง

ดังนั้นสจ๊วตจึงได้สรุปข้อแตกต่างระหว่างสังคมเรียบง่ายกับสังคมซับซ้อนว่าระบบของสังคมที่ซับซ้อนนั้นประกอบด้วยส่วนต่างๆ มากมายที่ต่างกันและต่างไปจากสังคมแบบง่ายๆ ระบบที่ต่างกันนี้ถูกนำมาเป็นปัจจัยของการปรับตัวที่ต่างกัน

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นแนวทางในการหาคำอธิบายความเกี่ยวข้องของ ภูมิปัญญา และทุนวัฒนธรรมกับการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ข้อสรุปของทฤษฎีคือพัฒนาการของวัฒนธรรมเกิดจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและกลายเป็นวัฒนธรรมสากลได้ นักมานุษยวิทยาที่สนใจและศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเน้นอิทธิพลของสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญท่านหนึ่งคือ จูเลียน สจ๊วต (Julian Steward 1902-1972) โดยมองเห็นสังคมวัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นพลวัต เน้นกระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม เน้นสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่มีความสัมพันธ์กันกับรูปแบบและวิวัฒนาการของวัฒนธรรมในสังคม และส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน อย่างแยกไม่ออก วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และมองว่า การศึกษาวัฒนธรรมเกิดจากปัจจัยพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมและต้องวิเคราะห์ประสิทธิภาพของวัฒนธรรมที่สามารถนำเอาทรัพยากรมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด

2. รูปแบบพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีวัฒนธรรม โดยวิเคราะห์วิธีการที่มนุษย์ในแต่ละสังคมสร้างวัฒนธรรม กำหนดพฤติกรรม และกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงวิธีการทำงาน เพื่อให้ชีวิตอยู่รอด

3. ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบและพฤติกรรมและระบบวัฒนธรรม วิเคราะห์พฤติกรรม และกิจกรรมในสังคมว่ามีส่วนทำให้สังคมอยู่รอดหรือไม่ มีผลกระทบต่อทัศนคติและโลกทัศน์ของคนในสังคมเพียงใด พฤติกรรมเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ในสังคมมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรม และความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมอย่างไร

1.7 ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่

ทฤษฎีนี้อธิบายรูปแบบภูมิปัญญาและทุนวัฒนธรรม โดยมีข้อสมมุติฐานของทฤษฎีว่าการยอมรับสิ่งใหม่เร็วหรือช้าขึ้นขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความแตกต่างในด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ และค่านิยม การรับสิ่งใหม่หรือการยอมรับสิ่งใหม่ (Innovation) หมายถึงการยอมรับวัตถุที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ ความรู้สัจนิรันดร์ ทัศนคติ และอุดมการณ์ สิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นมีแหล่งที่มา 3 ประการ คือ 1) การค้นพบ (Discovery) 2) การคิดค้นประดิษฐ์ (Invention) และ 3) การแพร่กระจาย (Diffusion)

2. แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วยแนวคิดในเรื่องอัตลักษณ์ และแนวคิดที่เกี่ยวกับเรื่องดนตรี แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียภาพ และแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ (Identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ Identitas เดิมใช้คำว่า Idem ซึ่งมีความหมายว่าเหมือนกัน (the same) (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547) อัตลักษณ์ ประกอบด้วยคำว่า อัต กับคำว่า ลักษณะ อัต มาจากคำว่า อตุต แปลว่า ตน ตัวเอง อัตลักษณ์ จึงแปลว่า ลักษณะของตนเอง ลักษณะของตนเอง เป็นศัพท์ที่คณะกรรมการบัญญัติศัพท์ของราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติให้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า character เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลซึ่งรวมสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม ความประพฤติที่แสดงออกเป็นลักษณะนิสัยของบุคคล แต่ในปัจจุบัน มีการนำคำว่าอัตลักษณ์ไปใช้แทนคำว่า ตน ตัว หรือใช้ อัตลักษณ์เพื่อแทนคำว่า เอกลักษณ์ คำทั้งสองคำนี้อาจจะมีความหมายใกล้เคียงกันมาก แต่มีลักษณะเน้นต่างกัน โดยที่อัตลักษณ์นั้น เน้นลักษณะทั้งหมดของบุคคลโดยไม่ได้เปรียบเทียบกับใคร ส่วนเอกลักษณ์เน้นลักษณะที่เป็นหนึ่ง ลักษณะที่โดดเด่นซึ่งเป็นส่วนที่แยกบุคคลนั้นออกจากบุคคลอื่น อันมีแง่ในทางที่เกี่ยวในเชิงเปรียบเทียบความแตกต่างกับประเด็นบางประการทางสังคมอยู่มาก (กาญจนา นาคสกุล, 2547) นอกจากนี้ อัตลักษณ์

(identity) ยังเป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนก็คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น (นัทธนิย ประสานนาม, 2550) โดยอัตลักษณ์และความหมายจึงมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามวาทกรรมที่สร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ไม่มีความแน่นอนตายตัว หรือหยุดนิ่ง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543)

ดังนั้น “อัตลักษณ์” จึงมีความหมายถึงสิ่งที่ทำให้รู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเรา ที่แตกต่างไปจากเขาหรือพวกเขา หรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นที่จะต้องมียุติธรรมแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัวเรา พวกเรา และอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (Social Construct) ดังนั้น อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง “พวกเรา” และความแตกต่างกับ “พวกเขา” หรือ “คนอื่น” และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หมายถึงสิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ รู้สึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกันรู้สึกแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ดังนั้น การศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์จึงหมายถึงการศึกษากระบวนการสร้าง “ความเหมือน” และ “ความแตกต่าง” ดังกล่าว (วันดี สันติวุฒิเมธี, 2545) อีกทั้งอัตลักษณ์ว่า ยังหมายถึง กระบวนการที่ปัจเจกต่อรองตั้งคำถาม หรือปฏิเสธตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่ถูกยึดเย็บมาให้ การปฏิเสธอาจไม่จำเป็นต้องหมายถึงการต่อต้านตรงๆ หรือสร้างอัตลักษณ์ตรงข้ามขึ้นมา โดยพลิกสร้างนัยยะของความหมายใหม่ขึ้นมาแทน และอัตลักษณ์ยังหมายถึงการให้ความหมายของคนหรืออะไรบางอย่างว่าไม่มีลักษณะเฉพาะคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่สามารถที่จะสรุปคนๆ นั้นหรือสิ่งๆ นั้น แบบขาว - ดำ หรือถูก - ผิดได้ แต่เป็นการให้ความหมายตัวตนของคนหรือสิ่งนั้นๆ ในลักษณะที่มองว่ามีการผลิตซ้ำ มีการรื้อสร้างเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะต่างจากความหมายของคำว่า เอกลักษณ์ที่ดูเหมือนมีคุณสมบัติเฉพาะโดดเด่นแตกต่างจากคนอื่นหรือสิ่งอื่น ในขณะที่ความหมายของอัตลักษณ์ คือ การมีความหลากหลาย เช่นในคนๆ หนึ่งนั้นก็จะมียุติลักษณ์ที่หลากหลายในตัวเอง มีความหลากหลายด้านของบุคลิกภาพ หลากหลายตัวตน แนวคิดอัตลักษณ์ส่วนใหญ่จะนำไปใช้ในการอธิบายเรื่องเพศ และชาติพันธุ์ และนอกนั้นยังเห็นได้ว่าการนำไปใช้ศึกษาเรื่องของคนชายขอบของสังคมได้ เช่น กลุ่มผู้ติดเชื้อ เด็กข้างถนน ผู้สูงอายุ เป็นต้น (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546)

ปัจจุบันคำว่า “อัตลักษณ์” ได้รับการพูดถึงอย่างกว้างขวางในประเทศไทย ทั้งในมุมมองทางสังคม การเมือง รวมไปถึงด้านศิลปวัฒนธรรม โดยหากมองความเชื่อมโยงของแนวคิด

อัตลักษณ์กับงานศิลปวัฒนธรรม อาจมองได้หลายแง่มุม ดังเช่นคำกล่าวของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี, (2505) ที่กล่าวว่า“...ในสิ่งที่เกี่ยวกับศิลปะ เราได้รับประโยชน์อย่างใหญ่หลวงจากตะวันตกในการศึกษาเทคนิคของงาน แต่เมื่อเราลอกเลียนความคิดและแบบอย่างของเขา เราก็จะกลายเป็นนักลอกแบบที่น่าสงสาร เพราะงานลอกเลียนแบบเช่นนั้น ย่อมเป็นงานปราศจากคุณค่าอันแท้จริง... ด้วยเหตุฉะนั้นในการที่ศิลปินตะวันออกเลียนแบบศิลปินตะวันตก จึงเป็นสิ่งที่ผิด...เขากลับสนใจในการแสดงออกซึ่งความรู้สึกทางตะวันออกอันเป็นต้นแบบ ซึ่งถ่ายทอดวิญญาณและความคิดของชาวตะวันออกทั้งสองสถาน...ประโยชน์ของการแลกเปลี่ยนศิลปะระหว่างตะวันตกกับตะวันออกจึงควรจะจำกัดแต่เพียงความคิดทางด้านเทคนิคและการใช้วัตถุธาตุใหม่ๆเท่านั้น ไม่ควรจะอยู่ในด้านวัฒนธรรมและจิตใจ” ซึ่งคำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นได้ว่าการสร้างอัตลักษณ์และตัวตนทางศิลปะแทนการลอกเลียนนั้นสามารถสร้างคุณค่าแห่งงานศิลปะได้ นอกจากนี้ในแขนงของงานศิลปะเช่น "มัณฑนากร" กับ "สถาปัตยกรรม" ยังถือว่าอัตลักษณ์นั้นช่วยส่งเสริมภาวะการณ้เกาะเกี่ยวและพึ่งพากันในสังคมวิชาชีพและมีผลต่อการตัดสินใจดำเนินการผลิตสร้างผลงานสร้างสรรค์ในระดับต่างๆทางด้านศิลปะและการออกแบบ เช่นสังคมของวิชาชีพมัณฑนศิลป์อันมีอัตลักษณ์เฉพาะ ที่กินความไปสู่อัตลักษณ์เชิงพานิชย์ศิลป์ในทุกแขนงมีเพียงใช้ประเด็นด้านมัณฑนศิลป์กรรมที่ต้องดำเนินไปบนคู่ขนานแห่งวิชาชีพ "มัณฑนากร" กับ "สถาปัตยกรรมภายใน"อันถูกขีดกำหนดไว้ด้วยกรอบจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพตามกฎหมายให้กับหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ(อ้างถึงใน www.artbangkok.com, 24 พ.ย.54) เช่นเดียวกับงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่จากการศึกษาของทรงคุณ จันทจร และคณะ,(2552)ที่พบว่าศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ มีความเกี่ยวข้องด้วยวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน ซึ่งทำให้คุณค่าทางอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยที่ศิลปหัตถกรรมเหล่านั้นได้ส่งสมคุณค่าความเป็นท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคไว้พร้อมที่จะได้รับการสืบทอดและประยุกต์ใช้ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนแม้กระแสโลกาภิวัตน์ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนและท้องถิ่น

อีกทั้ง จากข้อมูลบางประเด็นจากบันทึกการบรรยายพิเศษในหัวข้อ“มิติวัฒนธรรมในการสร้างประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน” โดย ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ เลขาธิการอาเซียน ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2554 ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของอัตลักษณ์ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่จะสามารถผลักดันในการสร้างประชาคมอาเซียนได้ ดังนี้

“การสร้างประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนที่ว่า ต้องการสร้างอัตลักษณ์ของความ เป็นอาเซียน โดยให้เป็นอัตลักษณ์ที่สอง รongมาจากอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติเพราะอัตลักษณ์อาเซียน จะทำให้เราสามารถร่วมมือกันได้ในหลายๆ เรื่อง และมองอนาคตและวิสัยทัศน์ (vision) ต่อไปซึ่ง

สิ่งซึ่งเป็นปัจจัยนำไปสู่อัตลักษณ์อาเซียนได้แก่ 1) การศึกษา 2) ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งสิ่งบรรพบุรุษสั่งสมมา เป็นมรดก (heritage) ที่ต่างมีของตัวเอง บางประเทศถึงกับขัดแย้งกันว่ามรดกทางวัฒนธรรมนั้นเป็นของตน เพราะสิ่งนี้คือทุนทางสังคมวัฒนธรรม (social cultural capital) ที่สำคัญ ดังนั้น ทำอย่างไรให้ทรัพยากรนี้เพิ่มพูน ทำอย่างไรให้ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีอนาคตร่วมกันและผูกพันกันจึงให้ความสำคัญกับด้านศิลปวัฒนธรรมและสังคม เพราะเมื่อไหร่ที่อาเซียนเดินหน้าผลักดันให้คนเหมือนกันอาเซียนก็จะหมดเสน่ห์ และยังนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงต่างๆ ดังนั้น ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนจึงต้องส่งเสริม สนับสนุนความหลากหลาย และ creativity ทำให้เกิด cultural products ซึ่งสามารถให้การท่องเที่ยวไปขายได้”

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า “แนวคิดอัตลักษณ์” สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะและวัฒนธรรมให้โดดเด่นเป็นตัวตน มากกว่าการลอกเลียนหรือยึดถือเอางานศิลปวัฒนธรรมอื่นจนหลงลืมจิตวิญญาณและความเป็นตัวตนของตนเอง จนส่งผลกระทบต่อกรกลืนกลายของศิลปะและวัฒนธรรมของตนเอง อีกทั้งปัจจุบันการสร้างอัตลักษณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรมยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและรายได้อันมากมายให้เข้ามาสู่ชุมชน สังคม และประเทศของตนเองได้ ดังนั้น กระบวนการสร้างหรือค้นหาอัตลักษณ์ตัวตนทางศิลปวัฒนธรรมจึงถูกกล่าวถึงอย่างมากในปัจจุบันพร้อมกับการตระหนักถึงการผสมผสานองค์ประกอบทางศิลปะและวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมและพุทธปฏิมา

พุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปถือได้ว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้เคารพบูชากันอย่างซื่อสัตย์ นอกจากนั้นยังพบว่ามีความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปสืบเนื่องมาอย่างยาวนาน ปราศกฏการณ์ดังกล่าวมีวิวัฒนาการ ส่งผลให้รูปแบบ หรือพุทธลักษณะที่แสดงออกมาเป็นพระพุทธรูปปางต่างๆ ดังนี้

2.2.1 วิวัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของพระพุทธรูปปฏิมา

ตามตำนานการถือกำเนิดของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นกล่าวกันว่า ณ ที่ตั้งรัตนบัลลังก์ มีกอบัวกอหนึ่งเป็นบุพพนิมิตรปรากฏดอก 5 ดอก แสดงถึงจะมีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 5 พระองค์ซึ่งข้อความดังกล่าวหมายถึงว่าในแผ่นดินนี้จะมีพระเจ้า 5 องค์ลงมาเกิดในเมืองมนุษย์นั่นเอง ซึ่งเป็นความเชื่อส่วนหนึ่งตามตำนานพระพุทธเจ้าของชาวไทยมาเป็นเวลาช้านาน นอกจากนี้ยังปรากฏความเชื่ออีกอย่างหนึ่งนั่นคือ ความเชื่อในเรื่องมูลเหตุแห่งการสร้างพระพุทธรูป ที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวเพิ่มเติมเอาไว้ในตำนานพระพุทธเจดีย์ ปีพ.ศ. 2518 หน้า 46 ว่า เมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปประทานเทศนาโปรดพระพุทธรมาธา พระเจ้าประเสน

จิต กรุงโกศลรัฐ มีความระลึกถึงพระองค์ จึงสั่งให้ช่างทำพระพุทธรูปขึ้นด้วยไม้แก่นจันทร์แดง ประดิษฐานไว้เหนือพระอาสนะที่พระพุทธรเจ้าเคยประทับ จากการศึกษาวิวัฒนาการของพระพุทธรูปในพุทธศาสนา ได้หลักฐานว่าพระพุทธรูปสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกโดยพวกโยนก(ฝรั่งชาวกรีก)ซึ่งเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรศาสนา โดยเริ่มสร้างขึ้นในแคว้นคันธารรัฐ ประเทศอินเดีย เป็นครั้งแรกราว พ.ศ.600 มีลักษณะรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างศิลปะกรีกกับศิลปะอินเดีย นักโบราณคดีได้จัดพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในแคว้นคันธารรัฐนี้เป็นพระพุทธรูปแบบแรก จากนั้นจึงนิยมแพร่หลายในหมู่ชนที่นับถือศาสนาพุทธ โดยเฉพาะในสกุลช่างต่างๆของอินเดีย(คุณาพร ไชยโรจน์, www.siamsouth.com ,ค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2552)

นอกจากนี้ในหนังสือประวัติพุทธ (อ้างถึงในเสถียร โพธิ์นันทะ, 2552) ได้กล่าวถึงความ เป็นมาของพระพุทธรูปไว้ว่า ในสมัยพุทธกาลนั้นการก่อสร้างอาคารในพุทธศาสนามีเพียง สัณฐาคารสำหรับประชุมตามวัดใหญ่ๆ เช่น เขตวันบุปพาราม หรือโฆสิตาราม ตลอดจนชีวภัมพวัน ล้วนมีสัณฐาคารบรรจุสงฆ์จำนวนพันในบาฬีสามัญญผลสูตร พระเจ้าอชาตศัตรูไปเฝ้าพระพุทธรเจ้าเป็นครั้งแรกไม่ทรงรู้จักพระองค์ เพราะพระศาสดาประทับอยู่ในท่ามกลางสงฆ์ในสัณฐาคาร หมอชีวกต้องทูลกำหนดพุทธลักษณะถวาย ในคัมภีร์ชั้นหลังกล่าวถึงกำเนิดพระแก่นจันทร์ เล่าว่า เมื่อพระศาสดาเสด็จขึ้นไปประทับบนดาวดึงส์ พระเจ้าปเสนทิทรงอนุสรณ์ถึง ทรงขอร้องให้พระโมคคัลลานะพานายช่างขึ้นไปบนดาวดึงส์จำลองพุทธลักษณะด้วยไม้แก่นจันทร์และทรงปฏิบัติพระพุทธรูปองค์นี้ดูเดียวกับพระศาสดาประทับอยู่ ครั้นออกพรรษาพระพุทธรองค์เสด็จลงสู่โลกมนุษย์ พระแก่นจันทร์ได้ลุกขึ้นรับเสด็จ ก็มีพุทธดำรัสว่าให้พระแก่นจันทร์สนองหน้าที่พระองค์ต่อไปเถิด ถ้าเชื่อตามตำนานนี้ ก็แสดงว่า พระพุทธรูปมีในครั้งพุทธกาลแล้ว แต่มีผู้รู้บางท่าน คือพระพันธุกานต์ อภิปัญญา (อ้างถึงใน www.samyak.com, ค้น 1 ตุลาคม 2552) กล่าวว่าพุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปมิได้มีตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เนื่องจากว่ามีข้อเท็จจริงมิได้ปรากฏเช่นนั้น โดยได้ยกตัวอย่างและอธิบายรายละเอียดดังนี้

ในอดีตบรรดาโบราณสถานซึ่งพระเจ้าอโศกทรงสร้างขึ้น มิได้มีพระพุทธรูปอยู่เลย ในที่ใดถ้าประสงค์แสดงพุทธประวัติ ก็ใช้สัญลักษณ์อื่นแทนทั้งนั้น เช่น ตอนประสูติก็มีแต่รูปพุทธมารดาประทับยืนเหนี่ยวกิ่งไม้ และมีรูปดอกบัว 7 ดอกอยู่ข้างๆ หามีพระกุมารไม่ ตอนตรัสรู้ก็ทำเป็นโพธิบัลลังก์เปล่าๆตอนแสดงธรรมจักรก็ทำเป็นแท่นพระธรรมจักร มีกวางหมอบอยู่สองข้าง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าธรรมเนียมของชาวอินเดียสมัยนั้น ถือว่าการสร้างรูปเคารพในครุฐานียบุคคลเป็นการไม่สมควรแต่จำเนียรกาลล่วงมาเมื่อศิลปะกรีกและศิลปะของพวกอินโดไซเรียนเข้าผสมปนเปประเพณีนี้ก็ค่อยๆ หดไป ชนิดแรกที่เกิดพุทธปฏิมาขึ้นคือชาติกรีกในอินเดียซึ่งในเวลานั้นนับถือพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธรูปองค์แรกได้เกิดขึ้นในโลกในเขตคันธาระและอพาณีสถาน ชน

ชาติกรีกเป็นเจ้าศิลปะการแกะสลัก เทวรูปของเขา เช่น เทพอะปอลโล เทพวีนัส ฯลฯ ย่อมแกะสลักให้เป็นเหมือนมนุษย์ที่สุด เมื่อเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ศิลปากรเหล่านี้ได้รับความบันดาลใจในพุทธประวัติอย่างลึกซึ้ง เป็นเหตุให้ผลิตพุทธปฏิมาจีนบุชาแทนเทวรูป แม้ระยะเวลาจะห่างจากพุทธกาลถึง 500 ปีก็จริงแต่พระพุทธรูปเหล่านี้ เป็นผลแห่งจินตนาการที่ซาบซึ้งในพุทธคุณของศิลปากร เพราะฉะนั้นจึงสมบูรณด้วยคุณสมบัติแห่งพระปัญญา ความบริสุทธิ์ ความกรุณาในรูปปฏิมา สามัญชนเพียงแต่เห็นเท่านั้นก็รู้สึกว่าเป็นเจ้าของรูปนี้เป็นผู้หมดจากกิเลสแล้ว มีพระเมตตาต่อโลกอย่างมากมาย พุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปรุ่นแรกเรียกกันว่า แบบคันธาระ ดวงพระพักตร์กลม พระนาสิกโค้งอย่างฝรั่ง พระเนตรอยู่ในอาการครึ่งสมาธิ บางครั้งมีพระมัสสุ พระเกสาหมุนเกล้าเป็นเมาลี มิได้ขมวดเป็นก้นหอย ทั้งๆ ที่พระพุทธรของค์จริงๆ นั้นปลงพระเกสา แต่ศิลปกรกรีกมีความคิดว่า ถ้าให้พระพุทธรูปปลงพระเกสาอย่างพระสาวก ก็จะไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายว่าองค์ใดเป็นพระศาสดา องค์ใดเป็นพระสาวก อีกประการหนึ่งเนื่องจากพระศาสดาอยู่ในวรรณะกษัตริย์ไว้พระเกสายาวรัดเกล้า เพราะฉะนั้นจึงสร้างพระพุทธรูปให้มีพระเกสา ส่วนพระวรกายนั้นนายช่างกรีก ได้สร้างให้เห็นองคภาพพ กล้ามเนื้อ เส้นเอ็นอย่างชัดเจน ภายใต้อวัยวะต่างๆ พระพุทธรูปแบบที่ว่านี้ได้มีการขุดพบทั่วไปในอินเดียตอนเหนือและอาฟกานิสถาน ต่อมาไม่นานก็เกิดพุทธศิลป์แบบอินเดียแท้ขึ้น มีศูนย์ผลิตอยู่ที่เมืองมถุราและเมืองอมราวดีที่เมืองอมราวดีนี้ เป็นเมืองสำคัญของรัฐอันธระในอินเดียใต้ ปกครองโดยราชวงศ์กษัตริย์สาตวาหนะ พุทธศาสนาในที่นี้รุ่งเรืองมาก ในพุทธศตวรรษที่ 7-8 มีการสร้างพระสถูปใหญ่ๆ และพระพุทธรูป พระพุทธรูปแบบอินเดียบริสุทธิ์ พระเกสาขมวดเป็นก้นหอย องคภาพพมีลักษณะเหมือนมนุษย์ ไม่เป็นอย่างแบบคันธาระ แต่นั้นมาพุทธศิลป์ก็แพร่หลายไป

2.2.2 ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปปฏิมา

สำหรับความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมานั้น ประชาชนในอำเภอเชียงแสนมีความเชื่อคล้ายคลึงกับชาวพุทธ โดยทั่วไปว่าการสร้างพระพุทธรูปถวายวัดเป็นการสร้างบุญหรือเป็นการไถ่ล้างบาป (อ้างถึงใน ประเพณีไทยคอตคอม,ออนไลน์. [ค้น](#) 20 กันยายน 2552) ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับบุญจากการสร้างพุทธรูปปฏิมาหรือการสร้างพุทธรูปปฏิมาไถ่ล้างบาปดังนี้

การสร้างพระพุทธรูปหรือพุทธรูปถวายวัด คือ การหวังจะให้มิบุญติดตามตัวทั้งชาตินี้ และเมื่อเกิดมาในชาติหน้า เป็นมนุษย์จะพร้อมด้วย ทรัพย์สินเงินทอง บริบูรณ์ด้วยข้าทาสบริวาร และการทำงานที่ก้าวหน้า และชาวไทยพุทธบางกลุ่ม ยังเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูป จะมีวาสนาดีจากการเสี่ยงโชค โดยเหตุที่เป็นการทำบุญอย่างใหญ่หลวง ที่จะช่วยทำนุบำรุงพระศาสนา อีกทั้งเกิดอานิสงส์กับตนเอง ทำให้หลุดพ้น จากภยันตรายต่างๆ ไร้โรคภัยไข้เจ็บ และประสบความสำเร็จในชีวิตและบุคคลใดได้ถวายพระพุทธรูปที่ทำจากดินบุก บุคคลนั้นเมื่อตายไปจากโลกนี้

จะไปเกิดเป็นเทวดา ผู้มีฤทธาศักดาภาพยั้งนัก บุคคลใดถวายพระพุทธรูปที่สร้างมาจากเงิน เมื่อตายไปจะได้ไปเกิดเป็นพระมหากษัตริย์ ประกอบด้วยแก้ว 7 ประการ และเป็นใหญ่ในแผ่นดินทั้งหมด บุคคลใดถวายพระพุทธรูปที่สร้างจากทองเหลือง และสัมฤทธิ์ เมื่อตายไปจะได้เกิดเป็นบรมกษัตริย์ มีทรัพย์สมบัติมากมาฆมหาศาล บุคคลใดได้ถวายพระพุทธรูปที่ทำด้วยจากศิลา เมื่อตายไปจะเกิดเป็นสมเด็จพระเจ้าอมรินทราชาธิราช ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บุคคลใดที่สร้างพระพุทธรูปให้สำเร็จด้วยไม้โพธิ์ และแก่นจันทร์ แล้วนำมาถวายพระหรือวัด ผู้นั้นเมื่อตายไปจากโลกนี้ไปแล้ว จะได้เกิดมาเป็นใหญ่ ในประเทศราชประกอบด้วยจตุรงคเสนาเป็นอันมาก บุคคลที่สร้างพระพุทธรูปฉายเจ้า เขียนด้วยพระบาทแล้วนำมาถวายพระ บุคคลนั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไป จะได้เกิดเป็นมหาพรหม อันมีอำนาจยิ่งใหญ่ บุคคลถวายพระพุทธรูปที่สร้างสำเร็จ ด้วยทองคำ ธรรมชาติ บุคคลนั้นแม้ในชาติต่อไป มีความปรารถนาจะเป็นพระพุทธรูปเจ้าในกาลต่อไป ก็อาจสำเร็จตามความปรารถนา

การสร้างพระพุทธรูปหรือพุทธรูปปฏิมา เป็นกุศลดังนี้ (อ้างถึงใน <http://bbznet.pukpik.com>,
คืน 25 ตุลาคม 2552)

1. อกุศลกรรมในอดีตชาติแต่ปางก่อน จะเปลี่ยนจากหนักเป็นเบา จากเบาเป็นสูญ
2. สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง สรรพภัยอันตรายสลาย ปวงภัยไม่มี คนคิดร้ายไม่สำเร็จ
3. เจ้ากรรมนายเวรในอดีตชาติแต่ปางก่อน เมื่อได้รับส่วนบุญไปแล้วก็จะเลิกจอง

เวรจองกรรม

4. เหล่ายักษ์ผีราภส งูพิษเสื่อร้าย ไม่อาจเป็นภัยอยู่ในที่ใดก็แล้วคลาดจากภัย
5. จิตใจสงบ ราศีผ่องใส สุขภาพแข็งแรง กิจการงานเป็นมงคล รุ่งเรืองก้าวหน้า

ผู้คนนับถือ

6. มั่นคงในคุณธรรม ความอุดมสมบูรณ์ปรากฏ (เกินความคาดฝัน) ครอบครัวสุขสันต์

วาสนายั่งยืน

7. คำกล่าวเป็นสัจจะฟ้าดินปราณี ทวยเทพยินดี มิตรสหายปรีดา หนี้สินจะหมดไป

8. คน โง่สั้นเขลา คนเจ็บหายได้ คนป่วยหายดี ความทุกข์หายเจ็บ สุขตรีจะ ได้เกิดเป็นชาย

เพื่อบวช

9. พ้นจากมวลอกุศล เกิดใหม่บุญเกื้อหนุน มีปัญญาล้ำเลิศ บุญกุศลเรืองรอง

10. สิ่งที่สร้างจะบังเกิดเป็นกุศลจิตแก่ทุกคนที่ได้พบเห็นเป็นเนืองนิตย์ อย่างเอนกทุกชาติของ ผู้สร้างที่เกิดจะได้ฟังธรรมจากพระอริยเจ้าปัญญาในธรรมแก่กล้าสามารถได้

การสร้างพุทธรูปปฏิมานี้ผู้สร้างจะได้อันสงฆ์แห่งความเป็นบุคคลผู้นำเคารพเลื่อมใส และได้ลักษณะมหาบุรุษ บุญนี้ยังส่งผลให้เป็นผู้ที่สมบุรณ์ด้วยรูปสมบัติทรัพย์สมบัติและคุณสมบัติ

ตลอดจนลาก ยศ สรรเสริญ สุขและมรรคผลนิพพานมหาทานบารมีในครั้งนี้ นับเป็นบุญลาภอันประเสริฐของทุกท่าน(อ้างถึงในวารสารอยู่ในบุญ - สายสัมพันธ์แห่งพุทธศาสนา ไทย ศรีลังกา ออนไลน์, 2552)

การสร้างพุทธรูปนี้ผู้สร้างพระพุทธรูปหรือพุทธรูปได้ประโยชน์หรืออานิสงส์ดังนี้

1. ได้บุญตั้งแต่วันแรกที่คิดสร้าง อันประกอบด้วยศรัทธาในพระพุทธรูปองค์จัดเป็นตถาคตโพธิศรัทธา
2. เมื่อบริจาคทรัพย์ในการสร้างจัดเป็น ทานบารมี
3. เมื่อชวนขวยติตามตลอดงานจัดสร้างพระปฏิมา จัดเป็นกุศลส่วน วยยาวัจฉมัย
4. เมื่อองค์พระปฏิมาสำเร็จสมบูรณ์ ได้เป็นที่ตั้งแห่งความตามอนุสรณ์ ถึงพระพุทธรูปตนเองด้วย ทั้งผู้อื่นด้วย กุศลจะเกิดเพิ่มขึ้นทุกครั้งที่ได้อาศัยพระพุทธรูปปฏิมา
5. อำนาจแห่งกุศลที่สร้างพระพุทธรูปปฏิมา ส่งผลให้ได้เกิดเป็นคนรูปงาม มีบุคลิกสง่าเป็นที่เคารพรักใคร่ของประชาชน และมีอิริยศ บริวาร ทรัพย์สมบัติ ตลอดจนความสุขสถาพร ไม่เป็นโรควิกลวิกาล
6. ปิดอบายภูมิ และส่งให้ปฏิสนธิในสุคติภูมิทันทีในสมัยกาลมรณะแล้ว หากมีอารมณ์ในกุศลกิจนั้นปรากฏให้จิตก่อนจุติ
7. เป็นการส่งเสริมพุทธศิลป์ให้เจริญแพร่หลาย พุทธศิลป์นั้นในชนที่เจริญทางสติปัญญา เขายกย่องว่าเป็นศิลปะอันสุขุมประณีตละเอียดอ่อน เป็นสัญลักษณ์แห่งสันติธรรม และปัญญาชนบริสุทธิ์ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2552)

2.2.3 รูปแบบหรือลักษณะพุทธรูปปฏิมา

รูปแบบหรือลักษณะพุทธรูปปฏิมาโดยทั่วไปรูปแบบพุทธรูปปฏิมาในลักษณะต่างๆ หรือที่เรียกว่าปางต่างๆ ที่ปรากฏในพระพุทธรูปของไทย(อ้างถึงใน <http://www.tumsrivichai.com> ค้น 25 ตุลาคม 2552) นั้นมีพระพุทธรูปที่มีลักษณะหรือปางต่างๆ ดังนี้

1. พระพุทธรูปปางประสูติ พระพุทธรูปมีอิริยาบถยืน พระนางสิริมหามายา (พุทธมารดา) ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ขวาทรงเหนี่ยวกิ่งสาละ พร้อมด้วยบรรดาข้าราชการบริวาร บางแบบมีพระพรหม พระอินทร์ และเหล่าเทวดาล้อมอยู่ด้วย
2. พระพุทธรูปปางมหาภิเนษกรรมณ์ พระพุทธรูปมีอิริยาบถทรงม้ากัณฐกะ มีนายฉันทะ เกาะหลังม้าตามเสด็จ ขาม้าทั้ง 4 ขา มีท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 ประจําอยู่

3. พระพุทธรูปปางตัดพระเมาลี พระพุทธรูปมีอิริยาบถประทับ (นั่ง) บนพระแท่น พระหัตถ์ซ้ายทรงรวบพระเมาลีไว้ พระหัตถ์ขวาทรงพระขันค้ำทำอาการทรงตัดพระเมาลี มีนายฉันทะและม้ากัณฐกะอยู่ด้านหลัง

4. พระพุทธรูปปางอิฐฐานเพศบรรพชิต พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายหยายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวายกขึ้น ตั้งฝ่าพระหัตถ์เสมอพระอุระ

(ออก) เบนฝ่าพระหัตถ์ไปทางซ้าย อันเป็นกิริยาสำรวมจิต

5. พระพุทธรูปปางปัจเจกขณะ มีลักษณะพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายประคองบาตร ที่วางอยู่บนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวายกขึ้นป้องเสมอพระอุระ (ออก) ทอดพระเนตรลงต่ำ

6. พระพุทธรูปปางบำเพ็ญทุกรกิริยา พระพุทธรูปในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองซ้อนกันบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย เป็นกิริยานั่งสมาธิ มองเห็นพระวรกายชูปผอมจนพระอัฐิ (กระดูก) และพระนหารู (เส้นเอ็น) ปรากฏ

7. พระพุทธรูปปางทรงพระสุบิน พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา พระหัตถ์ซ้ายทอดไปตามพระวรกาย พระพาหา (ต้นแขน) ขวาแนบกับพื้น ยกหลังพระหัตถ์ขึ้นแนบพระหนุ (คาง) งอนิ้วพระหัตถ์แนบกับพระปราง (แก้ม) หลับพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย เป็นกิริยาบรรทมหลับในลักษณะสิหไสยาสน์

8. พระพุทธรูปปางรับมรุปายาส พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ แเบพระหัตถ์ทั้งสองยื่นออกไปข้างหน้า เป็นกิริยารับลาดข้ามมรุปายาส บางแบบอยู่ในพระอิริยาบถนั่งห้อยพระบาท

9. พระพุทธรูปปางเสวลมรุปายาส พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ ประคองลาดมรุปายาส

10. พระพุทธรูปปางเสียงบารมีลอยลาด พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) คุกพระชานุ (เข่า) ทั้งสองกับพื้น พระหัตถ์ซ้ายวางที่พระเพลา (ตัก) ข้างซ้าย เป็นอาการค้ำพระวรกายให้ตั้งมั่น ทอดพระเนตรลงต่ำ พระหัตถ์ขวาอยู่ในพระอิริยาบถยื่นลาดไปข้างหน้า

11. พระพุทธรูปปางรับหญ้าคา พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายื่นออกมาข้างหน้า เป็นกิริยาทรงรับหญ้าคา บางแบบทำเป็นพระอิริยาบถทรงถือหญ้าคาที่มี บางแบบมีรูปพราหมณ์กำลังยื่นหญ้าคาถวายด้วย

12. พระพุทธรูปปางสมาธิเพชร พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิไขว้พระขงฆ์ (แข็ง) หงายฝ่าพระบาททั้งสองข้าง ฝ่าพระหัตถ์วางหงายซ้อนกันบนพระ
 เพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาทับบนพระหัตถ์ซ้าย
13. พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานุ (เข่า) นิ้วพระ
 หัตถ์ชี้ลงพื้นธรณี บางแห่งทำรูปแม่พระธรณีนั่งบีบมวยผมประกอบ นิยมสร้างเป็นพระประธานใน
 พระอุโบสถ
14. พระพุทธรูปปางสมาธิ หรือ พระพุทธรูปปางตรัสรู้ พระพุทธรูปอยู่ในพระ
 อิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองวางหงายซ้อนกันบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวา
 ทับพระหัตถ์ซ้าย พระขงฆ์ (แข็ง) ขวาทับพระขงฆ์ซ้าย
15. พระพุทธรูปปางถวายเนตร พระพุทธรูปอยู่ในอิริยาบถยืน ลืมพระเนตรทั้งสอง
 พงไปข้างหน้า พระหัตถ์ทั้งสองห้อยลงมาประสานกันอยู่ข้างหน้าระหว่างพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์
 ขวาซ้อนเหนือมอยู่บนพระหัตถ์ซ้าย อยู่ในอาการสังวรทอดพระเนตรคั่นพระศรีมหาโพธิ์
16. พระพุทธรูปปางจกรมแก้ว พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระบาทขวา
 ก้าวเหยียบพื้น ยกชันพระบาทซ้ายขึ้น ปลายพระบาทจรดพื้น พระหัตถ์ทั้งสองประสานกันอยู่ที่หน้า
 พระเพลา (ตัก) ทอดพระเนตรลงต่ำ
17. พระพุทธรูปปางเรือนแก้ว พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิในเรือนแก้ว พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาวางคว่ำที่พระชานุ (
 เข่า) บางแบบพระหัตถ์ทั้งสองวางซ้อนกันบนพระเพลา บางแบบอยู่ในพระอิริยาบถขัดสมาธิเพชร
 ในเรือนแก้ว
18. พระพุทธรูปปางห้ามมาร พระพุทธรูปอยู่ในอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ
 ราบ พระหัตถ์ซ้ายวางหงาย อยู่บนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวายกขึ้นป้องเสมอพระอุระ (อก)
 แสดงอาการห้าม
19. พระพุทธรูปปางนาคปรก พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองวางหงายซ้อนกันบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาซ้อนทับพระหัตถ์ซ้าย
 เหมือนปางสมาธิ แต่มีพญานาค ขดร่างเป็นวงกลมเป็นพุทธบัลลังก์ และแผ่พังพานปกคลุมอยู่เหนือ
 พระเศียร
20. พระพุทธรูปปางฉันทสมอ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวากว้างถือผลสมอ หงายพระหัตถ์
 วางที่พระชานุ (เข่า)

21. พระพุทธรูปปางประสานบาตร พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิ มีบาตรวางอยู่บนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ซ้ายประคองบาตร คว่าพระหัตถ์ขวายกขึ้นปิด
 ปากบาตร
22. พระพุทธรูปปางรับสัตตुक้อนสัตตุมง พระพุทธรูปอยู่ในอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองประคองบาตรซึ่งวางอยู่บนพระเพลา (ตัก) ทอดพระเนตรลงต่ำ เป็นกิริยา
 ทรงรับข้าวสัตตुक้อนสัตตุมงด้วยบาตร
23. พระพุทธรูปปางพระเกษราตุ พระพุทธรูปอยู่ในอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ
 พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวายกขึ้นแนบพระเศียร เป็นกิริยาเสวยพระเกษรา
 24. พระพุทธรูปปางรำพึง พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสอง
 ประสานยกขึ้นประทับที่พระอุระ (อก) พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย
25. พระพุทธรูปปางปฐมเทศนาหรือปางแสดงธรรมจักร พระพุทธรูปอยู่ในพระ
 อิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ บางแห่งสร้างเป็นพระอิริยาบถนั่งห้อยพระบาท พระหัตถ์ขวา
 ยกขึ้นจีบนิ้วพระหัตถ์เป็นวงกลม เป็นเครื่องหมายธรรมจักร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา (ตัก)
 บางแบบพระหัตถ์ซ้ายประคองพระหัตถ์ขวา หรือพระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นถือชายจีวร
26. พระพุทธรูปปางประทานเอหิภิกขุ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวายกตั้งขึ้น ฝ่าพระหัตถ์แบ นิ้วพระ
 หัตถ์องุ้มลงเล็กน้อย
27. พระพุทธรูปปางภคคิจ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ
 พระหัตถ์ซ้ายประคองบาตรซึ่งวางอยู่บนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาหย่อนลงในบาตร เป็นกิริยา
 เสวย
28. พระพุทธรูปปางห้ามสมุทร พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน ยกพระหัตถ์ทั้ง
 สองแบตั้งขึ้นยื่นออกไปข้างหน้า เสมอพระอุระ (อก) เป็นกิริยาห้าม บางแบบเป็นพระทรงเครื่อง
29. พระพุทธรูปปางห้ามญาติ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน แบพระหัตถ์ทั้ง
 สองขึ้นเสมอพระอุระ (อก) ตั้งฝ่าพระหัตถ์ยื่นออกไปข้างหน้าเป็นกิริยาห้าม เป็นปางเดียวกันกับ
 ปางห้ามสมุทร นิยมทำแบบพระทรงเครื่อง
30. พระพุทธรูปปางปลงกัมมัญฐานหรือปางชักผ้าบังสุกุล พระพุทธรูปอยู่ในพระ
 อิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายทรงธารพระกร (ไม้เท้า) ยื่นพระหัตถ์ขวาออกไปข้างหน้า ทอดพระเนตร
 ลงเบื้องต่ำ เป็นกิริยาชักผ้าบังสุกุล บางแห่งสร้างแบบพระหัตถ์ซ้ายห้อยลงทาบที่พระเพลา (ตัก)

31. พระพุทธรูปปางชื้ออัครสาวก พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาชี้ไปข้างหน้า เป็นกิริยาทรง
 ประกาศอัครสาวกให้ปรากฏในที่ประชุมสงฆ์
32. พระพุทธรูปปางประทานโอวาทหรือปางแสดงโอวาทปาติโมกข์ พระพุทธรูป
 อยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองยกขึ้น จีบนิ้วพระหัตถ์ไว้เสมอพระอุระ
 (อก) เป็นกิริยาทรงประทานโอวาทปาติโมกข์
33. พระพุทธรูปปางประทับเรือ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) บน
 พระแท่น พระหัตถ์ทั้งสองข้างวางคว่ำ บนพระชานุ (เข่า) บางแบบพระหัตถ์ซ้ายคว่ำที่พระชานุ
 พระหัตถ์ขวาจับชายจีวร พระบาททั้งสองวางอยู่บนดอกบัว
34. พระพุทธรูปปางห้ามพยาธิ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้าย
 ห้อยลงแนบพระวรกายตามปกติ พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) แเบฝ่าพระหัตถ์ตั้งขึ้นยื่น
 ออกไปข้างหน้าเป็นกิริยาทรงห้าม
35. พระพุทธรูปปางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระ
 หัตถ์ซ้ายยกขึ้นป้องเสมอพระอุระ (อก) พระหัตถ์ขวาห้อยลงแนบพระวรกาย บางแบบพระหัตถ์
 ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงตามปกติ บางแบบพักพระชานุ (เข่า)
36. พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสอง
 ประคองบาตรราวสะเอวมีบาตรวางอยู่ที่ฝ่าพระหัตถ์ในท่าประคอง
37. พระพุทธรูปปางโปรดพุทธบิดา พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์
 ซ้ายอยู่ในท่าประคองบาตร พระหัตถ์ขวายกขึ้นจีบนิ้วพระหัตถ์
38. พระพุทธรูปปางรับผลมะม่วง พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิพระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาลือผลมะม่วง หงายหลังพระหัตถ์ไว้
 บนพระชานุ (เข่า)
39. พระพุทธรูปปางแสดงยมกปาฏิหาริย์ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 บนบัลลังก์ ห้อยพระบาททั้งสองวางบนดอกบัวที่รองรับ พระชานุ (เข่า) ยกตั้งแบบประทับ
 บนพระเก้าอี้ พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) จีบนิ้ว
 พระหัตถ์
40. พระพุทธรูปปางโปรดพุทธมารดา พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง)
 ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา (ตัก) บางแบบวางบนพระชานุ (เข่า) พระหัตถ์ขวา
 ยกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) จีบนิ้วพระหัตถ์ บางแบบงอนิ้วพระหัตถ์

41. พระพุทธรูปปางเปิดโลก พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืนอยู่บนดอกบัว พระหัตถ์ทั้งสองห้อยลงข้างพระวรกาย แขนฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองออกไปข้างหน้า เป็นกิริยาทรงเปิดโลก บางแบบยกฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองขึ้น

42. พระพุทธรูปปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสองยกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) จีบนิ้วพระหัตถ์ทั้งสอง เป็นกิริยาทรงแสดงธรรม

43. พระพุทธรูปปางลีลา พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน ยกส้นพระบาทขวา สูงขึ้นจากพื้น ปลายพระบาทยังจรดอยู่กับพื้น (อยู่ในพระอิริยาบถเสด็จพุทธดำเนิน) พระหัตถ์ขวา ห้อยอยู่ในท่าไกว พระหัตถ์ซ้าย (บางตำนานว่าพระหัตถ์ขวา) ยกเสมอพระอุระ (อก) ตั้งฝ่าพระหัตถ์ป้องไปเบื้องหน้า บางแบบจีบนิ้วพระหัตถ์

44. พระพุทธรูปปางห้ามแก่นจันทร์ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน ห้อยพระหัตถ์ขวาลงข้างพระวรกาย ฝ่าพระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) และยื่นออกไปข้างหน้าเป็นกิริยาทรงห้าม

45. พระพุทธรูปปางพระอิริยาบถยืน พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน ห้อยพระหัตถ์ทั้งสองข้างลงชิดพระวรกาย ล้อมเนตรทอดตรงไปข้างหน้า เป็นกิริยาตรวจความพร้อมเพรียง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพระสงฆ์สาวก

46. พระพุทธรูปปางประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ทั้งสองวางอยู่ที่พระเพลา (ตัก) บางแบบประสานพระหัตถ์วางที่พระเพลา พระบาทซ้ายทรงเหยียบหลังพระบาทขวา เป็นกิริยากดพระบาท

47. พระพุทธรูปปางทรงน้ำฝน พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน ทรงห่มผ้าวัสสิกสาฎก (ผ้าอาบน้ำฝน) เฉลียงพระอังสา (ป่า) พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นลูบที่พระอุระ (อก) เป็นกิริยาทรงน้ำฝน

48. พระพุทธรูปปางคันธารราฐ : พระพุทธรูปปางขอฝน (นั่ง) พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ ผ้าวัสสิกสาฎก (ผ้าอาบน้ำฝน) พระหัตถ์ขวายกขึ้นเป็นกิริยากวัก แบบพระหัตถ์ซ้ายวางอยู่บนพระชานุ (เข่า) บางแบบวางอยู่บนพระเพลา (ตัก)

49. พระพุทธรูปปางคันธารราฐ : พระพุทธรูปปางขอฝน (ยืน) พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน ทรงผ้าวัสสิกสาฎก (ผ้าอาบน้ำฝน) พระหัตถ์ขวายกขึ้นเป็นกิริยากวัก แสดงอาการขอฝน พระหัตถ์ซ้ายหงายรองรับน้ำฝน

50. พระพุทธรูปปางชื้อสุกะ พระพุทธรูปมีอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ จีบนิ้วพระหัตถ์ไปข้างหน้า

51. พระพุทธรูปปางซั่มาร เป็นพระพุทธรูปอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยอยู่ข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระพักตร์ ชี้นิ้วพระหัตถ์ขึ้นข้างบน
52. พระพุทธรูปปางปฐมบัญญัติ พระพุทธรูปนั่งสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายและขวายกตั้งขึ้นเสมอพระอุระ
53. พระพุทธรูปปางจับพระวักกิลิ พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายหงาย วางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้น เป็นกิริยาโบกพระหัตถ์
54. พระพุทธรูปปางสนเข็ม เป็นพระพุทธรูปอยู่ในอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองข้างยกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) พระหัตถ์ซ้ายอยู่ในพระอิริยาบถจับเข็ม พระหัตถ์ขวายกขึ้นค้ำ เป็นกิริยาสนเข็ม
55. พระพุทธรูปปางประทานพร (นั่ง) เป็นพระพุทธรูปอิริยาบถนั่ง พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางหงายบนพระชานุพระพุทธรูปปางนี้ในรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงโปรดเกล้าให้สร้างอยู่เสมอและเรามักเรียกกันว่า พระภปร.
56. พระพุทธรูปปางประทานพร (ยืน) พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน ยกพระหัตถ์ขวาเสมอพระอุระ (อก) แแบฝ่าพระหัตถ์ออกไปข้างหน้า พระหัตถ์ซ้ายห้อยลง แแบฝ่าพระหัตถ์ออกไปข้างหน้า บางแบบยกพระหัตถ์ซ้ายขึ้น ห้อยพระหัตถ์ขวา
57. พระพุทธรูปปางประทานธรรม พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายจับค้ำมพิศ พระหัตถ์ขวาวางคว่ำที่พระชานุ (เข่า)
58. พระพุทธรูปปางประทานอภัย (นั่ง) พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ ยกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นเสมอพระอุระ (อก) ตั้งฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองเบนไปข้างหน้า เล็กน้อย บางแบบเป็นพระอิริยาบถยืน
59. พระพุทธรูปปางโปรดพญาช้างนาฬาคีรี พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวาคำว่าลงยื่นไปข้างหน้าเสมอพระนาภี (สะดือ) เป็นกิริยา ทรงลูบกระพองศรีษะพญาช้างนาฬาคีรีที่เข้ามาหมอบเฝ้าอยู่แทบพระบาท
60. พระพุทธรูปปางโปรดพญาชมพูบดีหรือปางทรงเครื่อง พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชานุ (เข่า) ทรงเครื่องต้นอย่างพระมหากษัตริย์
61. พระพุทธรูปปางปาลิไลยก์ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) บนก้อนศิลา พระบาททั้งสองวางอยู่บนดอกบัว พระหัตถ์ซ้ายขวาวางคว่ำบนพระชานุ (เข่า) พระหัตถ์ขวาวางหงายบนพระชานุ นิยมสร้างข้างหมอบไฉ้วงจับกระบองน้ำ อีกด้านหนึ่งมีลิงถือรวงผึ้งถวาย

62. พระพุทธรูปปางแสดงโอฬาริกนิมิต พระพุทธรูปอยู่ในอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นป้องเหนือพระอุระ (อก) พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานุ (เข่า)
63. พระพุทธรูปปางโปรดอสุรินทรานู พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถนอนตะแคงขวา พระบาททั้งสองซ้อนทับเสมอกัน พระหัตถ์ซ้ายแนบไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวาดั้งขึ้นรับพระเศียรและมีพระเขนย (หมอน) รองรับ บางแบบพระเขนยวางอยู่ใต้พระกัจฉะ (รักแร้)
64. พระพุทธรูปปางโปรดอฬวกยักษ์ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายอยู่บนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) จีบนิ้วพระหัตถ์ เป็นกิริยาทรงแสดงธรรม บางแบบพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระชานุ (เข่า)
65. พระพุทธรูปปางโปรดอภิลมาลโจร พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ (อก) นิ้วพระหัตถ์ตั้งตรง หันฝ่าพระหัตถ์ไปทางซ้าย
66. พระพุทธรูปปางโปรดพกาพรหม พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืนบนเศียรพกาพรหมซึ่งประทับบนหลังโคอสุกราช พระหัตถ์ทั้งสองวางทาบบนพระเพลา (ตัก) บางแบบพระหัตถ์ประสานกันอยู่ระหว่างพระเพลา พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย ทอดพระเนตรลงเบื้องต่ำ
67. พระพุทธรูปปางพิจารณาชากรรม พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองวางคว่ำอยู่บนพระชานุ(เข่า) ทั้งสองข้าง
68. พระพุทธรูปปางปลงอายุสังขาร พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระชานุ(เข่า) บางแบบวางหงายบนพระเพลา(ตัก) พระหัตถ์ขวายกขึ้นทาบที่พระอุระ(อก) เป็นอาการลูบพระวรกาย
69. พระพุทธรูปปางนาคาวโลก พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถยืน พระหัตถ์ขวาห้อยเอียงมาข้างหน้าวางไว้ที่พระเพลา(ตัก)ด้านซ้าย พระหัตถ์ซ้ายห้อยลงข้างพระองค์ตามปกติ บางแบบพระหัตถ์ซ้ายห้อยมาข้างหน้า พระหัตถ์ขวาห้อยลงตามปกติ เอี้ยวพระวรกายผินพระพักตร์เหลียวไปข้างหลัง บางแบบพระหัตถ์ขวายกขึ้นเสมอพระอุระ(อก)
70. พระพุทธรูปปางทรงรับอุทกัถ์ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา(ตัก) พระหัตถ์ขวาทรงบาตรวางบนพระชานุ(เข่า) เป็นกิริยาขึ้นบาตรออกรับอุทกัถ์ คือ รับน้ำ
71. พระพุทธรูปปางทรงพยากรณ์ พระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา ลืมพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย(หมอน) พระหัตถ์ซ้ายทอดทาบไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้นวางที่พระอุทร(ท้อง)

72. พระพุทธรูปปางโปรดสุภทัตตปริพาชกพระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา ลืมพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย(หมอน) พระหัตถ์ซ้ายทอดทาบไปกับพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกตั้งขึ้น จีบนิ้วพระหัตถ์ เป็นกิริยาแสดงธรรมโปรดสุภทัตตปริพาชก

73. พระพุทธรูปปางปรินิพพานพระพุทธรูปอยู่ในพระอิริยาบถบรรทมตะแคงขวา หลับพระเนตร พระเศียรหนุนพระเขนย(หมอน) พระหัตถ์ซ้ายทอดทาบไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวาวางหงายอยู่ข้างพระเขนย พระบาทซ้ายทับซ้อนพระบาทขวา

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียภาพ

“สุนทรียภาพ” (Aesthetic) มีความหมายถึง ความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งทีงาม ไพเราะ หรือรื่นรมย์ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ หรือศิลปะ (พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ, 2530) ซึ่งความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าดังกล่าวนี้ย่อมจะเจริญเติบโตได้ ดังเช่นข้อมูลของ ทวีเกียรติ ไชยงยศ,(2528) ที่กล่าวว่า ความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งทีงาม ไพเราะ หรือรื่นรมย์ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ หรือศิลปะ จะเจริญเติบโตได้โดยประสบการณ์ หรือการศึกษา อบรม ฝึกฝนจนเป็นอุปนิสัยเกิดขึ้นเป็นรสนิยม (Taste) ขึ้นตามตัวบุคคล“สุนทรียภาพ” หรือ สุนทรีย เป็นความรู้สึกที่บริสุทธิ์ ที่เกิดขึ้นในห้วงเวลาหนึ่ง ลักษณะของอารมณ์ หรือความรู้สึกนั้นเราใช้ภาษาต่อไปนี้แทนความรู้สึกจริง ๆ ของเรา ซึ่งได้ความหมายไม่เท่าที่เราารู้สึกจริง ๆ เช่น คำตอบต่อไปนี้

1. พอใจ (interested)
2. ไม่พอใจ (disinterested)
3. เพลิดเพลินใจ (pleasure)
4. ทุกข์ใจ (unpleasuse)
5. กิ๋นใจ (empathy)

อารมณ์ หรือ ความรู้สึกดังกล่าวนี้จะพาให้เกิดอาการลืมตัว (Attention span) และผลอใจ (psychical distance) ลักษณะทั้งหมดนี้เรียกว่า สุนทรีย หรือสุนทรียภาพที่ว่าสุนทรียภาพเป็นความรู้สึกจากการรับรู้ที่บริสุทธิ์ในห้วงเวลาหนึ่งนั้น ขออ้างนักปรัชญาชื่อเอมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ชาวเยอรมันที่กล่าวว่า “บางครั้งเราก็มีความรู้สึกมีความสุข เพื่อความสุขเท่านั้น” แปลความหมายได้ว่าเป็นความรู้สึกพอใจในอารมณ์ โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ จอห์น ฮอสเปอร์ (John Hospers) ที่ว่า สุนทรียภาพ “เป็นลักษณะของประสบการณ์ที่ไม่มีผลในทางปฏิบัติ” นั่นก็หมายความว่า เมื่อเรามีสุนทรียภาพกับดอกกุหลาบเพราะเราเห็นความงามของมัน ดอกกุหลาบที่เบ่งบานอยู่กับต้นทำให้เราพอใจ เพลิดเพลิน ปีติปราโมทย์ มีความสุข ถ้าเราเด็ดดอกกุหลาบนั้นไปขาย แสดงว่าเราไม่ได้มีสุนทรียภาพเพราะเราชอบดอกกุหลาบนั้นเพียงเพื่อ

จะขายเอาเงินเท่านั้น เป็นการชอบที่ไม่บริสุทธิ์ใจ เพราะผลที่ตามมาคือการทำลาย การที่จะตัดสินใจว่า ใครมีสุนทรียภาพหรือใคร ไม่มีสุนทรียภาพท่านว่าให้พิจารณาที่ทำในตัวหรือค่านอกตัวของสิ่งนั้น ถ้าบุคคลมองเห็นค่าในตัวของวัตถุนั้นแสดงว่า มีสุนทรียภาพ ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลนั้นมองเห็นค่านอกตัวของวัตถุมากกว่าค่าในตัวก็แสดงว่า มีสุนทรียภาพ ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลนั้นมองเห็นค่านอกตัวของวัตถุมากกว่าค่าในตัวก็แสดงว่าบุคคลนั้นไม่มีสุนทรียภาพ ยกตัวอย่าง ความงามของหญิงสาว เรามองเห็นหญิงสาวแล้วพอใจจนเปลือใจ เพราะได้มองเห็นสัดส่วนในตัวผู้หญิงว่าช่างพอเหมาะไปหมด (ค่าในตัว) ถึงกับเปลือออกทานว่า “เธอช่างงดงามอะไรเช่นนั้น” อย่างนี้เรียกว่า มีสุนทรียภาพ เพราะเห็นค่าในตัวของผู้หญิง แต่ถ้าในทางตรงกันข้าม เมื่อเรามองเห็นหญิงสาวแล้วคิดต่อไปว่า ถ้าเอาไปขายจะได้ราคาดี อย่างนี้เรียกว่าไม่มีสุนทรียภาพ เพราะมองไม่เห็นค่าในตัว แต่กลับไปเห็นค่านอกตัว คือ เงิน หรือเห็นหญิงงามแล้วเกิดความใคร่ขึ้นมาแสดงว่าเห็นค่านอกตัว คือ กามารมณ์ จัดว่าไม่มีสุนทรียภาพเช่นกัน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

นักวิชาการและนักคิดหลายท่านได้กล่าวถึงความหมายความสำคัญ รวมทั้งขอบข่ายของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาโดยสรุปดังนี้

1) ความหมายความสำคัญ และขอบข่ายของวัฒนธรรม

คำว่า วัฒนธรรม นั้นมีผู้ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้อย่างกว้างขวาง เป็นต้นว่า วัฒนธรรม มาจากภาษาอังกฤษว่า Culture เป็นคำที่พลตรีพระเจ้า วรวงศ์เธอกรมหมื่น นราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติไว้ โดยมาจากการรวมกันของสองคำ คือ วัฒน มาจาก วุฒฺณ ในภาษาบาลี หมายถึง ความเจริญงอกงาม และธรรม มาจาก ธฺรม ในภาษาสันสกฤต หมายถึง สภาพที่เป็นอยู่จริง รวมความแล้ว หมายถึง สภาพที่แสดงถึงความเจริญงอกงามหรือความมีระเบียบวินัย มีใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.2483 ในพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483 ซึ่งต่อมาถูกยกเลิกไป โดยประกาศใช้พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 แทน และใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบัน (วรุช สุวรรณฤทธิ์ และคณะ. 2546)

วัฒนธรรม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542และ 2546) หมายถึง สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิธีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา

ศรีศักร วัลลิโภดม (2536) เห็นว่า วัฒนธรรม คือ รูปแบบในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของทุกสิ่งทุกอย่าง ที่คนในชุมชนหรือกลุ่มคนสร้างขึ้นเพื่อการดำรงชีวิตอยู่เป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น

สุพัตรา สุภาพ (2538) กล่าวถึง วัฒนธรรม ว่ามีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนของความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง

วิระ บำรุงรักษ์ (2540) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือวิถีชีวิตที่คนไทยได้สั่งสม เลือกรสรปรับปรุง แก้ไข จนถือว่าเป็นสิ่งที่ดำรงเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและได้ใช้เป็นเครื่องมือ หรือเป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในสังคม

เนื่องจากวัฒนธรรม มีขอบข่ายที่ไม่จำกัดอีกทั้งยังเป็นการแสดงถึงสัญลักษณ์ความเป็นตัวตน ความเป็นเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีลักษณะที่สำคัญพอสรุปประเด็น ได้ดังนี้ (วรุธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ. 2546)

1) วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ที่จะต้องมีการเรียนรู้จากมนุษย์ที่เป็นสมาชิกในสังคม โดยไม่ต้องมีการเรียนรู้หรือสั่งสอน

2) วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม ซึ่งเป็นผลของการถ่ายทอดและการเรียนรู้จากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปสู่สมาชิกรุ่นต่อไป การถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่สมาชิกรุ่นนั้น จะต้องใช้ระยะเวลายาวนานเครื่องมือในการถ่ายทอดคือภาษา

3) วัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตซึ่งไม่อาจนำมาเปรียบเทียบกันได้ว่า วัฒนธรรมใดดีกว่ากันเพราะวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมย่อมมีความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม

4) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ จากการที่มนุษย์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

5) วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นการแสดงถึงรูปแบบของความคิดซึ่งเป็นผลมาจากการช่วยกันกำหนดรูปแบบของความคิดในการแสดงพฤติกรรมของสมาชิก โดยสมาชิกรับรู้ร่วมกัน และประพฤติปฏิบัติตามแนวความคิดนั้น

6) วัฒนธรรมมิใช่เป็นของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ แต่วัฒนธรรมเป็นของส่วนรวม ซึ่งเกิดจากการมีมนุษย์อยู่ร่วมกัน และสร้างรูปแบบในการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกัน วัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่สมาชิกในสังคมคนใดคนหนึ่งยอมรับและถือปฏิบัติเท่านั้น

ขอบข่ายของวัฒนธรรม แต่ละสังคมมีความเป็นมาจากสิ่งแวดล้อม ค่านิยม และการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม แต่ความเป็นมาของวัฒนธรรมไทยมาจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้ (บันเทิง พาพิจิตร. 2549)

1) สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากประเทศไทยมีภูมิประเทศเป็นลักษณะที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแม่น้ำลำคลอง คนไทยได้ใช้น้ำเพื่อประโยชน์หลายประการจากความอุดมสมบูรณ์ด้วยลำคลองต่างๆ ก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรมมากมาย เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีการแห่ผ้าพระกฐิน การแข่งเรือ เป็นต้น

2) ระบบการเกษตรกรรม คนไทยส่วนมากมีอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ จึงมีประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ มากมาย เช่น ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าว

3) ค่านิยมการมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด ค่านิยมบางอย่างก็กลายเป็นแกนของวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนรวมมีเอกลักษณ์ แสดงออกถึงความมีอิสระภาพ เสรีภาพ

4) อิทธิพลจากวัฒนธรรมอื่น การเผยแพร่ทางวัฒนธรรมอื่นๆ ซึ่งสามารถทำได้หลายทาง เช่น การติดต่อกันระหว่างผู้คนจากสังคมหนึ่งกับสังคมอื่น การสื่อสาร การขนส่งยังช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมเป็นไปได้อย่างราบรื่น รวดเร็ว ทันใจ และกว้างขวาง วัฒนธรรมสังคมอื่นที่เข้ามาเผยแพร่ เช่น ศาสนาพราหมณ์เป็นที่มาของประเพณีต่างๆ ในสังคมไทย เป็นต้นว่า ประเพณีการทำขวัญนาค ประเพณีโกนจุก วัฒนธรรมทางตะวันตกได้แพร่เข้ามาทั้ง ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เป็นต้นว่า การแต่งกาย การสัมผัสมือ การเดินควงกันเป็นคู่ ๆ เป็นต้น

ส่วน ศรีสักร วัลลิโภดม (2545) เห็นว่า วัฒนธรรมไทยที่ใช้ผู้มี 2 ระดับ คือ ระดับที่ 1 วัฒนธรรมระดับประเทศ หรือวัฒนธรรมหลวง คือวัฒนธรรมที่พยายามจะสร้างให้คนในประเทศไทยที่มีความหลากหลาย มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ในความเหมือนก็มีความหลากหลายในชาติพันธุ์ ความเป็นมาของกลุ่มทางสังคมที่หลากหลาย รวมทั้งการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ย่อมมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมที่ต่างๆ กันไป ระดับที่ 2 วัฒนธรรมราษฎร์ หรือวัฒนธรรมระดับล่างลงมา ที่มีความหลากหลายโดยวัฒนธรรมเหล่านั้นไม่ได้อยู่โดดๆ หรือลอยอยู่แบบวัฒนธรรมหลวง ดังนั้นหน่วยงานของรัฐ จึงใช้ป็นวัฒนธรรมที่จะบูรณาการให้คนหลากหลายกลุ่มมีความสำนึกร่วมในความเป็นไทย

วัฒนธรรมในสังคมนั้น อมรา พงศาพิชญ์ (2547) แบ่งเป็น วัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์และจับต้องไม่ได้ เป็นต้นว่า ภาษาพูด ระบบ ความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และ วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ เป็นต้นว่า อาคารบ้านเรือน วัด และศิลปกรรม ประติมากรรมต่างๆ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งใช้เป็นประจำทุกวัน วัฒนธรรมทั้งหมดก็คือ สิ่งที่ครอบงำชีวิตมนุษย์ ทั้งในชีวิตประจำวันและทั้งในโอกาสพิเศษ ที่มนุษย์เราจำเป็นต้องใช้ชีวิตผิดแปลกไปจากธรรมดา

ลักษณะของวัฒนธรรมไทย ตามที่ พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2543) จำแนกไว้ 4 ประการ ได้แก่

1) วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เพราะเห็นว่ามนุษย์แตกต่างจากสัตว์ตรงที่มีการรู้จักคิด มีการเรียนรู้ มีการปรับปรุงระบบชีวิตของตนให้เจริญ มีการอยู่ดีกินดี มีความสุข ความสะดวกสบาย วัฒนธรรมมีการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวเดียวกัน และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ ซึ่งต่างไปจากสัตว์ที่เกิดจากการเรียนรู้ได้โดยอาศัยจากการจำเท่านั้น มนุษย์มีมันสมองโตกว่าสัตว์ จึงเจริญพัฒนาไปมากกว่าสัตว์ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีการถ่ายทอดได้ทางเดียวเท่านั้น โดยการเรียนรู้ ไม่ใช่ถ่ายทอดทางชีววิทยาหรือกรรมพันธุ์ ซึ่งสอดคล้องกับ จรัล พรหมอยู่ (2543) ที่กล่าวไว้ว่า เมื่อคนเราเกิดมายังไม่มีความคิดตัวมาด้วย ยังไม่รู้จักพูด แต่งตัวไม่เป็น ไม่รู้ว่าอะไรใช้เป็นอาหาร ขับร้อง เดินรำไม่เป็น สิ่งที่เป็นวัฒนธรรมเหล่านี้เราค่อยๆ เฒ่าเรียน และสะสมจากประสบการณ์ชีวิตประจำวันที่เราติดต่อกับบุคคลอื่นๆ ในสังคมนั้น แสดงว่า วัฒนธรรมไม่ได้เกิดมาพร้อมกับบุคคล แต่เป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้จากสังคม

2) วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม หมายถึง วัฒนธรรมที่เกิดจากผลของการกระทำที่ถ่ายทอดและมีการเรียนรู้ของมนุษย์ในยุคก่อน โดยทางตรงและทางอ้อมมาสู่มนุษย์ในยุคหลังๆ หรือยุคปัจจุบัน ไม่ขาดช่วงระยะเวลา ดังนั้น วัฒนธรรม จึงมีลักษณะเป็นมรดกทางสังคมและเป็นตัวกลางสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือภาษา นั่นเอง ภาษา จึงเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้กันทุกวัฒนธรรม ไม่ว่าจะของไทยหรือของต่างประเทศ

3) วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือแบบแผนของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ หมายถึง สภาพความเป็นอยู่หรือการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคมจะสามารถแยกวัฒนธรรมออกจากกันได้ เพราะวัฒนธรรมแต่ละสังคมจะไม่เหมือนกัน เนื่องจากลักษณะของมนุษย์ ถ้าเกิดในสังคมใดก็จะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ เช่น วัฒนธรรมของไทยในแต่ละภาคก็จะไม่เหมือนกันหรือวัฒนธรรมของเมืองไทยก็จะไม่เหมือนกับวัฒนธรรมของต่างประเทศ โดยสิ้นเชิง

4) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ เนื่องจากมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้ดีขึ้นเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสภาพแวดล้อมทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้สังคมต้องมีการปรับตัวเข้ากับสภาพของสังคมให้ได้เพื่อความอยู่รอดและสงบสุข เช่น สังคมไทยสมัยก่อนมีความคิดเห็นว่าผู้หญิงควรทำงานอยู่ในบ้านเป็นแม่บ้าน เรียนรู้เรื่องการบ้านการเรือนทุกชนิด ผู้ชายต้องออกทำงานนอกบ้าน เพื่อหาเลี้ยงพ่อแม่ ครอบครัวยุคนี้ สภาพของสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก ผู้หญิงทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายมากขึ้น หรือถ้าเป็นครอบครัว ภรรยาจะออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อเป็นการช่วยสามีหารายได้เพิ่มให้ครอบครัวของตน ผู้หญิงจะเป็นคนสงบเสงี่ยมเจียมตัว นิ่มนวลอ่อนช้อยไม่ได้แล้ว ในสภาพ

ปัจจุบันนี้ผู้หญิงจะต้องกระฉับกระเฉง มีความคล่องตัว ทำงานแข่งกับเวลา งานที่ผู้ชายทำผู้หญิงก็สามารถทำได้ ไม่เช่นนั้นก็จะกลายเป็นคนโง่ ไม่ทันคนอื่นเขา ต้องทำงานปรับตัวให้ทันต่อสภาพของคนในยุคปัจจุบัน หรือยุคโลกาภิวัตน์ หรือยุคต่อ ๆ ไปในอนาคต

จากขอบข่ายของวัฒนธรรม ตามที่ผู้รู้จำนวนมากกล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่า วัฒนธรรมสามารถแบ่งได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับพื้นฐานแนวความคิดของแต่ละบุคคลและบริบทของสังคม วัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องของจิตใจและตัวตนที่สัมผัสได้ กล่าวคือ ทางด้านจิตใจ วัฒนธรรมเป็นเพียงความรู้สึกนึกคิดที่มีองค์ประกอบทางความเชื่อ ค่านิยม ความศรัทธา จินตนาการซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้สึกต่าง ๆ ได้ โดยการถ่ายทอดทางภาษาและความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นการถ่ายทอดที่มีอิสระทางความรู้สึกนึกคิด จึงทำให้ผู้ที่รับการถ่ายทอดเกิดการรับรู้และยอมรับในการถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้น ในด้านของตัวตนที่สัมผัสได้นั้น วัฒนธรรมเป็นเพียงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการยอมรับสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจ ความรู้สึกนึกคิด ถึงแม้ว่าบางสังคมจะเกิดการยอมรับหรือไม่ก็ตาม นอกจากนี้ยังพบว่า วัฒนธรรมยังเป็นตัวกำหนดแบบแผนในการดำเนินชีวิตซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นที่มาของความไม่หยุดนิ่งแห่งวัฒนธรรม

2) ความหมายความสำคัญและขอบข่ายของภูมิปัญญา

ด้านภูมิปัญญานั้นมีนักคิด นักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงความหมายและขอบข่ายของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

ธวัช ปุณโณทก (2531) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพในการศึกษาเล่าเรียน โดยยกตัวอย่างภูมิปัญญา เช่น การรู้จักการทำนา การไถนา การนวดข้าวของชาวบ้าน การนำวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่มาจักสานเป็นภาชนะใช้สอยต่างๆ

รุ่ง แก้วแดง, (2541) ให้ความหมายว่าของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกรณีของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ที่หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ปรุงแต่งและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538) ที่ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าหมายถึง ทรัพยากรความรู้ ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่ง อาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนหรือเป็นลักษณะสากลที่หลายถิ่นคล้ายกันก็ได้ โดยเกิดจากชาวบ้านแสวงหาความรู้ เพิ่มเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคม ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

ซึ่งภูมิปัญญามีขอบข่ายและลักษณะดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2529) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญ มีดังนี้ คือลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่

เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และ ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ

ประเวศ วสี (2532) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้าน ไว้ดังนี้ 1. มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ 2. มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 3. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่งและประการสุดท้ายคือ เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2533) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ดังนี้ 1. ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ใดๆ หรือหน่วยสังคมใดๆ เป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับเกษตร ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน 2. ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยสังคมใดๆ ความเชื่อดังกล่าวอาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง หากพิสูจน์แล้วความเชื่อก็คจะเป็นความรู้ ความเชื่อบางอย่างพิสูจน์ไม่ได้ เช่น เรื่องนรกสวรรค์ ตายแล้วไปไหน ผีมีจริงหรือไม่ 3. ภูมิปัญญาพื้นบ้านคือความสามารถ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาหรือป้องกันปัญหา เช่น ความสามารถในการสร้างหรือดำรงความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว เป็นต้น

สามารถ จันทร์สุรย์ (2534) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ 2 ลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นโลกทัศน์ชีวิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปศาสตร์ และอื่นๆ ภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ 1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช 2. ความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ที่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชนและประการที่ 3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ลักษณา รอดสน (2540) ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษ เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขในแต่ละสภาพแวดล้อม โดยการประสมประสานความรู้ความคิดเข้าด้วยกันในการใช้แก้ปัญหาต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งที่มีความค่าโดยผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

หากกล่าวโดยสรุปพบว่าภูมิปัญญาหมายถึงองค์ความรู้ ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ของชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นมี 2 ลักษณะคือแบบที่เป็นรูปธรรมกับแบบนามธรรมทุนวัฒนธรรมหมายถึงทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมมาในอดีตทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้

3. บริบทพื้นที่ที่ทำวิจัย

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ และข้อมูลในพื้นที่วิจัยสามารถสรุปข้อมูลสภาพบริบทของพื้นที่ในการวิจัยเป็นด้านๆ ได้ดังนี้

3.1 ด้านสภาพทั่วไปและวิถีการดำรงชีวิตของพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำโขง

แผนที่แสดงอาณาบริเวณลุ่มน้ำโขง (อ้างอิงใน th.wikipedia.org/wiki/แม่น้ำโขง)

แม่น้ำโขง มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาหิมาลัย ไหลผ่านมณฑลชิงไห่ ประเทศจีน และบริเวณที่ราบสูงทิเบต ไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ ผ่านประเทศจีน ประเทศลาว ประเทศพม่า ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศเวียดนาม มีความยาวทั้งหมด 4,880 กิโลเมตร เป็นความยาวในประเทศจีน 2,130 กิโลเมตร ช่วงที่แม่น้ำไหลผ่านประเทศจีนมีชื่อเรียกว่า แม่น้ำหลานชางเจียง หรือแม่น้ำล้านช้าง และเมื่อไหลผ่านเข้าเขตประเทศพม่า และประเทศลาว เรียกว่า แม่น้ำโขง ในภาษาไทยเรียกว่า แม่น้ำโขง

สำหรับความหมายของชื่อ แม่น้ำโขงในประเทศไทย และแม่น้ำโขงในประเทศลาวนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอความหมายของชื่อไว้หลากหลายดังนี้

มหาสิลา, (2006 อ้างถึงใน ปฐม หงส์สุวรรณ, 2552) คำว่า “ของ” และ “โขง” ตามความหมายทั่วไปในภาษาลาวที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนิยามครอบคลุมไว้ใน 3 ประการ คือ 1) ชื่อแม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่านประเทศลาวตั้งแต่ตะวันตกถึงตะวันออก 2) ทรัพย์สิน และ 3) สิ่งต่าง ๆ ในขณะที่คำว่า “โขง” ก็มีความหมาย 4 ประการเช่นกัน คือ 1) ชื่อเมืองและดอนแห่งหนึ่งใน

กลางแม่น้ำของในเขตแดนลาวได้ 2) เขต, แคน 3) ผู่ซ้าง และ 4) กลิ่นเหม็นอย่างหนึ่ง (เหม็นโขง) (มหาสิลา, 2006: 50) ส่วนในภาษาไทยนั้นคำว่า “ของ” จะหมายถึงสิ่งต่าง ๆ เท่านั้น ในขณะที่คำว่า “โขง” จะหมายถึงกลิ่นเหม็นอย่างเนือเน่าที่ค้างหลายวัน

สุจิตต์ วงษ์เทศ (มติชน พิมพ์ครั้งแรก 2548) กล่าวถึงความหมายของแม่น้ำโขงและแม่น้ำของในหนังสือท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง วีรบุรุษสองฝั่งโขง กล่าวว่าในพจนานุกรมมอญ-ไทย (ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน, 2531) ให้ศัพท์มอญไว้ 2 คำคือ โคลง กับ คุลง อ่านว่า โคล้ง เหมือนกัน แล้วให้ความหมายว่าทาง และคำว่า โคลง กับ คุลง ทั้งสองคำนี้ได้กลายเป็นคำไทยว่าคลอง ซึ่งคำว่าคลองในชื่อแม่น้ำแม่กลองก็เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำมอญคำว่า โคลง กับ คุลง เช่นกัน ดังนั้นจึงเป็นเรื่องน่าเชื่อว่าแม่น้ำโขงหรือของ น่าจะมาจากคำมอญว่า โคลง กับ คุลง ซึ่งชาวขะมุ (ข่ามู) ในลาวเหนือเรียกแม่น้ำนี้ว่าอมครอง แต่สิ้นตระกูลไทย-ลาวออกเสียงอย่างมอญไม่ได้ จึงเรียกเป็นกาหลงก่อน พอนานเข้าก็กลายเป็นโขงหรือของตามถนัดลิ้นของแต่ละท้องถิ่น

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2549) กล่าวถึงความหมายของโขง กับ ของ ว่าเราไม่ทราบคำว่า “ของ” หรือ “โขง” มีต้นกำเนิดมาจากไหน หากเชื่อในวัฒนธรรม “ราษฎร” ก็อาจจะตีความว่ามาจากสัตว์เลื้อยคลานที่น่าสะพรึงกลัว คือ “เข้” หรือ “ของ” แต่ถ้าเชื่อในวัฒนธรรม “หลวง/ราช/รัฐ” ก็อาจตีความลากเข้าวัด กลายเป็นเพี้ยนมาจาก “คงคา” แม่น้ำอันศักดิ์สิทธิ์

จากข้อมูลที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าที่มาและความหมายของชื่อ แม่น้ำโขง กับ แม่น้ำของ นั้น อาจมีความหมายและที่มาแตกต่างกันแม้เรายังไม่แน่ชัดกับความหมายและที่มาของชื่อแม่น้ำโขง และแม่น้ำของ แต่ปัจจุบันแม่น้ำโขง หรือแม่น้ำของ ถือเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญ เปรียบเหมือนเส้นเลือดแดงที่หล่อเลี้ยง และอำนวยประโยชน์แก่ผู้คนในแถบลุ่มน้ำโขงรวมถึงชุมชนที่ใกล้เคียงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3.2 อาณาเขตแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงในปัจจุบันเป็นเส้นเขตแดนกั้นระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนแรกอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และตอนที่ 2 อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่จังหวัดเลยถึงจังหวัดอุบลราชธานี รวมระยะทางทั้งสิ้น 976 กิโลเมตร ลักษณะที่สำคัญของแม่น้ำโขงนั้น ตลอดทั้งสองฝั่งจะมีความสูงชันมาก กระแสน้ำจะไหลออกเหนือลงใต้ตลอดทั้งปี ระดับน้ำในฤดูแล้งกับฤดูฝนจะมีความแตกต่างกันมากถึง 14 เมตร ความเร็วของกระแสน้ำขึ้นอยู่กับฤดูกาล ซึ่งโดยปกติจะมีความเร็วของกระแสน้ำ ตั้งแต่ 2 - 12 นอต สภาพในลำแม่น้ำโขงจะมีลักษณะเป็นเกาะ หรือดอน หรือสันทราย และแก่งหินโขดหินปรากฏอยู่ทั่วไป โดยทิวเขาและเพิ่มจำนวนมากขึ้นในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งดอนเหล่านี้ในช่วงระดับน้ำลดลงจะเหลือเพียง

ทางน้ำเล็ก ๆ เป็นเส้นกั้นเขตแดน หรือบางแห่งระดับน้ำตื้นเงินมากจนกลายเป็นผืนดินติดต่อกันกับฝั่งไทย โดยไม่มีทางน้ำปรากฏให้เห็น (th.wikipedia.org/wiki/แม่น้ำโขง, ค้นเมื่อ 25 ตุลาคม 2552)

แม่น้ำโขงมีอาณาเขตครอบคลุม 6 ประเทศ คือ ประเทศ จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา และประเทศเวียดนาม และความยาวตลอดสายรวมทั้งสิ้นประมาณ 4,880 กิโลเมตร (เจอร์ ซิลลา, 2537) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. อยู่ในประเทศจีน ประมาณ 2,130 กิโลเมตร
2. เป็นเส้นเขตแดนกั้นระหว่างจีน - พม่า ประมาณ 31 กิโลเมตร
3. เป็นเส้นเขตแดนกั้นระหว่างพม่า - ลาว ประมาณ 234 กิโลเมตร
4. เป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างไทย - ลาว ประมาณ 976 กิโลเมตร
5. อยู่ในประเทศลาว ประมาณ 789 กิโลเมตร
6. อยู่ในประเทศกัมพูชา ประมาณ 490 กิโลเมตร
7. อยู่ในประเทศเวียดนาม ประมาณ 230 กิโลเมตร

3.3 ลักษณะสำคัญของแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงมีลักษณะสำคัญคือ มีตลิ่งที่สูงชันมากทั้งสองฝั่ง ไหลเลี้ยวเลาะไปตามไหล่เขา กระแสน้ำจะไหลจากทางเหนือลงสู่ทางใต้ตลอดทั้งปี ระดับน้ำในฤดูฝนกับฤดูแล้งจะมีความแตกต่างกันอย่างมาก ความเร็วของกระแสน้ำขึ้นอยู่กับแต่ละฤดูกาล ดินในแม่น้ำโขงเป็นดินทราย มีเกาะแก่งน้อยใหญ่กว่าหนึ่งร้อยแห่งเรียงรายตลอดแม่น้ำ ทำให้ได้รับการขนานนามว่า แม่น้ำดานูบตะวันออก และสัตว์น้ำขนาดใหญ่ที่พบในแม่น้ำโขงได้แก่ [ปลาบึก](#) ([วิกิพีเดีย,ออนไลน์](#), 25 ตุลาคม 2552)

3.4 ความสำคัญของแม่น้ำโขง ต่อคนในชุมชนลุ่มน้ำโขง

แม่น้ำโขงถือเป็นแม่น้ำที่มีเอกลักษณ์ในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพและทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนแถบลุ่มน้ำโขง หรือลุ่มชนไกลี้เคียงเป็นอย่างดี ทั้งเรื่องของน้ำ อุทกวิทยา ตะกอนดิน ปลา เหล่านี้ล้วนสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประชาชนประมาณ 50 ล้านคนในลุ่มแม่น้ำโขงมีชีวิตความเป็นอยู่ที่พึ่งพาอาศัยแม่น้ำโขงโดยตรง

นอกความสำคัญในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดในโลกของแม่น้ำโขงแล้ว แม่น้ำโขงยังมีความสำคัญในเรื่องของพันธุ์สัตว์น้ำต่างๆที่นำมาใช้ประโยชน์ทั้งในเรื่องการบริโภคของผู้คนในแถบลุ่มน้ำโขงและบริเวณใกล้เคียง รวมถึงเป็นแหล่งรายได้ให้กับชาวประมงใน

แถบลุ่มน้ำโขง จากหนังสือการพัฒนาที่ยั่งยืนและจิตสำนึกสิ่งแวดล้อม ได้สรุปข้อมูลเกี่ยวกับปลา และการประมงในแม่น้ำโขงไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

ลุ่มแม่น้ำโขงมีปลาอยู่ประมาณ 1,300 ชนิด ซึ่งร้อยละ 50 เป็นชนิดพันธุ์ที่พบเฉพาะในภูมิภาคนี้ และ 120 ชนิดเป็นปลาที่มีความสำคัญเชิงพาณิชย์ในตลาดท้องถิ่น มีปลาประเภทปลาฉลามถึง 125 ชนิด ชนิดที่มีขนาดใหญ่มากคือปลาบึกและในลุ่มแม่น้ำโขงมีการจับปลาที่อยู่ตามธรรมชาติได้ถึง 1 ล้านตันต่อปี มีปลาเลี้ยงอีก 200,000 ตัน (Jensen, 2000) และกุ้งอีก 300,000 ตัน ที่เลี้ยงกันอยู่ในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง สัตว์น้ำที่จับได้ทั้งหมดนี้ส่วนใหญ่ใช้บริโภค ภายในประเทศ แต่ถ้านำออกขายในตลาดโลกทั้งหมดนี้จะมีมูลค่าประมาณปีละ 1 พันล้านเหรียญสหรัฐอเมริกา คนในลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างบริโภคปลาโดยเฉลี่ย 20 กิโลกรัม/คน/ปี ถ้าคิดเฉพาะในกัมพูชาและบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำจะมีการบริโภคเฉลี่ย 60-70 กิโลกรัม/คน/ปี ซึ่งเป็นระดับเดียวกันกับการบริโภคปลาจากทะเลในประเทศที่มีระดับการบริโภคปลาสูงที่สุดในโลก อย่างเช่น นอร์เวย์ ญี่ปุ่น และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก

3.5 สภาพสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ทวีปเอเชีย แบ่งเป็นหลายประเทศและหลายกลุ่มชาติพันธุ์ (Microsoft Encarta, 2006) ประกอบด้วยกลุ่มวัฒนธรรมใหญ่ 5 กลุ่ม คือ 1. เอเชียตะวันออก ประกอบด้วย จีน มองโกเลีย เกาหลี และญี่ปุ่น 2. เอเชียใต้ ประกอบด้วย อินเดีย บังกลาเทศ เนปาล ปากีสถาน ศรีลังกา มัลดีฟส์ และภูฏาน 3. เอเชียกลาง ประกอบด้วย อาร์เมเนีย ไบจัน จอร์เจีย คาซัคสถาน คีร์กีซ ทาจิกิสถาน เติร์กเมนิสถาน อุซเบกิสถาน 4. เอเชียตะวันตกเฉียงใต้ ประกอบด้วย อัฟกานิสถาน อิหร่าน อิรัก ตุรกี ไซปรัส อาร์เมเนีย อาร์เซอร์ไบจัน ซีเรีย เลบานอน อิสราเอล จอร์แดน ซาอุดีอาระเบีย เยเมน โอมาน สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ กาตาร์ บาห์เรนและคูเวต 5. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วย พม่า ไทย กัมพูชา ลาว เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย บรูไน และฟิลิปปินส์

จากหลักฐานที่นักประวัติศาสตร์ขุดพบ เช่น โครงกระดูกมนุษย์โบราณ เครื่องมือเครื่องใช้ ทำให้ทราบว่ามามีมนุษย์อาศัยอยู่บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ 9,000 ปีมาแล้ว และเมื่อประมาณ 6,000 ปีที่แล้วได้เริ่มตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ และดำรงชีวิตด้วยการเพาะปลูก (ศิริวรรณ คุ่มโพธิ์, 2552)

ประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตทุกด้าน ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ศาสนา และเศรษฐกิจ จากประวัติศาสตร์ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตั้งแต่ศตวรรษที่ 1 หรือพุทธศตวรรษที่ 5 คือนับตั้งแต่มีบันทึกของจีนและตะวันตกที่กล่าวถึงบริเวณส่วนนี้ของโลก จากการศึกษาหลักฐานทาง

โบราณคดี ประวัติศาสตร์พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อาศัยในแถบภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยศึกษาจากภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ 5 กลุ่มภาษา ดังนี้

1) ภาษาตระกูลไท (Tai language family) มีจำนวน 24 กลุ่มภาษา เนื่องจากแต่ละภาษามีผู้พูดเป็นจำนวนมาก ภาษากลุ่มนี้ เป็นภาษาพูดของคนส่วนใหญ่ในประเทศไทย และประเทศลาว เป็นกลุ่มภาษาที่กระจุกกระจายไปในส่วนต่างๆ ทั่วภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้และยังพบผู้พูดภาษาตระกูลไท ในประเทศลาว พม่า เวียดนาม และจีน

2) ภาษาตระกูลมอญ-เขมร หรือ ออสโตรเอเชียติก มีจำนวน 22 กลุ่มภาษาหลัก เป็นกลุ่มชนชั้นดั้งเดิมในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาษานี้มีมากกว่า 150 ภาษา กระจายอยู่ในบริเวณกว้างทั่วภูมิภาคนี้ ภาษาเหล่านี้มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และสามารถทำความเข้าใจในมนุษยชาติที่อาศัยอยู่หนาแน่นในบริเวณภาคอีสานตอนล่าง ประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มมอญ-เขมรเหนือ (กลุ่มปะหล่อง กลุ่มขมุ กลุ่มเวียดิก) กลุ่มมอญ-เขมร ตะวันออก (กลุ่มเป็ยร์ กลุ่มเขมร กลุ่มกะตุ) และกลุ่มมอญ-เขมรใต้ (กลุ่มมอญ กลุ่มอัสเลียน)

3) ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต (Sino –Tibetan language family) มีจำนวน 11 กลุ่มภาษาหลัก ส่วนใหญ่อยู่ทางตอนเหนือของภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ ติดกับประเทศจีน

4) ภาษาตระกูลออสโตรเนเซียน หรือ มาลาโยโพลีเนเซียน (Austronesian of Malayo Polynesian language family) มีจำนวน 3 กลุ่มภาษาหลัก ส่วนมากเป็นกลุ่มพื้นเมืองอยู่ในเขตหมู่เกาะตอนใต้ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

5) ภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน (Hmong-Mien language family) มีจำนวน 2 กลุ่มหลัก กลุ่มม้ง-เมี่ยน หรือเมว-เข่า เป็นกลุ่มชนเผ่าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

กล่าวโดยสรุป สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่ยังคงสภาพความเป็นสังคมดั้งเดิม มีอาณาบริเวณทั้งสิ้น 6 ประเทศ คือ ประเทศจีน ประเทศพม่า ประเทศไทย ประเทศลาว ประเทศกัมพูชา และประเทศเวียดนาม ส่วนภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ ภาษาตระกูลไท, ภาษาตระกูลมอญ-เขมร หรือออสโตรเอเชียติก และภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน

ในบรรดาประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกับไทย มีลาวเพียงประเทศเดียวเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมาก ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ว่าเป็นของไทยหรือของลาว ความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างคนไทยกับคนลาวเสมือนดังคำอุปมาอุปไมยของลาวที่ว่า “กินน้ำร่วมท่า กินปลาร่วมห้วย กินกล้วยร่วมหวี กินปลีร่วมกาบ อาบน้ำร่วมวัง” ในตำนานที่กล่าวถึงความเป็นมาของชนชาติลาว ก็บ่งบอกว่า

คนไทยและคนลาวเป็นพี่น้องกัน ถือกำเนิดเกิดมาจากขุนบรม ความสัมพันธ์ลักษณะพิเศษอย่างนี้ คงจะไม่มีชาติไหนอีกแล้ว นอกจากไทยกับลาว และคงจะมีเพียงสองประเทศนี้เท่านั้น ดังเช่น การใช้ภาษาที่สามารถเข้าใจกันได้โดยต่างฝ่ายใช้ภาษาของตนเองในการสื่อสาร อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่า ลาวจะมีลัทธิการปกครองที่แตกต่างออกไปจากไทย แต่ก็หาได้เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศทั้งสองไม่ ประเทศไทยยังถือว่าลาวเป็นประเทศบ้านพี่เมืองน้อง ประชาชนทั้งสอง ฝ่ายแม่น้ำโขงยังมีการติดต่อเชื่อมความสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันตลอดเวลา สายสัมพันธ์อันแนบแน่นของคนสองเชื้อสายนี้ไม่มีอะไรจะมาตัดให้ขาดจากกันได้ ดังคำกลอนที่ท้าวโสมพะดี เสด็จคำพู รองหัวหน้าคณะนาฏศิลป์ เอื้อนเอ่ย ดังนี้

ลาว-ไทยเหมือนอ้านน้อง	เกิดร่วมอุทรเดียวกัน
ชตากรรมกลมกรียว	เกี่ยวดองกันโดยแท้
เหมือนกระแสดสายน้ำ	ลำโขงไหลล่อง
แม่น้ำเจ้าพระยา	บ่ขาดท่อง
ลาว-ไทยเป็นพี่น้อง	เที่ยวเยี่ยมแ่งยาม

(ประพันธ์โดย ท้าวโสมพะดี เสด็จคำพู มกราคม 2519)

วัฒนธรรมใหม่ของลาวตามความเห็นของท่านหุ่มพัน รัตตะนะวง (สถาบันค้นคว้า วัฒนธรรม) กล่าวว่า ช่วงปี ค.ศ. 1920 – 1930 อันถือเป็นระยะฟื้นฟูวัฒนธรรมลาว เริ่มต้นมวลชน โดยทั่วไปเข้าใจวัฒนธรรมลาวภายใต้ชื่อต่าง ๆ หลายชื่อ เช่น ฮิตคอง ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ศิลปะลวดลาย วรรณคดี การขับลำ การฟ้อน การเฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน การพัวพันไปมาค้าขาย การนุ่งถือ การสร้างบ้านแปงเมือง มารยาท ความศิวิไลซ์ และอื่น ๆ กล่าวโดยสรุป การขยายตัวของวัฒนธรรม ของสังคมหนึ่ง ๆ หรือชาติหนึ่ง ๆ ด้วยเอกลักษณ์ของตนเองนั้น เกี่ยวข้องกับความเป็นตายของ สังคมนั้น ๆ ด้วย วัฒนธรรมยุคใหม่ของลาวหากเมื่อพิจารณาความเปลี่ยนแปลงภายในสังคมที่ เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมมองได้สองช่วงกล่าวคือ ช่วงที่หนึ่งยุคแห่งการหันเปลี่ยนจากระบอบศักดินา – เมืองขึ้นมาเป็นยุคแห่งระบอบสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน ช่วงที่สองยุคแห่งการหัน เปลี่ยนจากโลกเก่าแห่งการเผชิญหน้ากันของสองค่ายมหาอำนาจมาเป็นโลกแห่งเทคโนโลยี ข้อมูล ข่าวสารไร้เขตแดนและสังคมบริโภคนิยม ดังนั้นวัฒนธรรมลาวจำต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับ กาลเทศะนี้ด้วยในระบอบศักดินาเมืองขึ้นสมัยก่อนลาวมีคำขวัญคือ ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และฝรั่งผู้มาช่วยชูกอบกู้เอกราช ในระบอบประชาธิปไตยประชาชนลาวจะมีคำ ขวัญที่เป็นอุดมการณ์และคติเตือนใจดังนี้ ชาติลาว สันติภาพ เอกราช เอกภาพ ประชาธิปไตย และ

วัฒนาถาวร ชาติลาว หมายถึงชาติลาวอันประกอบไปด้วยเผ่าพันธุ์ต่างๆ สันติภาพ หมายถึงการบ่มทำ สงคราม เป็นมิตรกับทุกประเทศ เอกราช หมายถึงความเป็นเจ้าของตนเอง เจ้าอธิปไตย พึ่งตนเอง เอกภาพ หมายถึงความเป็นปึกแผ่น น้ำหนึ่งใจเดียวกันของทุกเผ่า ประชาธิปไตย หมายถึง ประชาธิปไตย ประชาชนมีพรรคนำพา รัฐคุ้มครองประชาชนเป็นเจ้า วัฒนาถาวร หมายถึงความอยู่ ดีกินดี สุขกายสบายใจมีชีวิตม่วนซื่น เบิกบานปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ความอดอยากทุกข์ยากลำบาก รวมทั้งอำนาจบงกชธรรมทั้งปวงมาครอบงำ วัฒนธรรมยุคใหม่ของลาว คือ วัฒนธรรมที่สืบทอด และพัฒนาขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับ กาลเทศะใหม่ของลาวบนพื้นฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิม อัน เป็นมูลเชื้อของชาติลาวบรรดา ชนเผ่างานวัฒนธรรมระยะใหม่ของคณะบริหารศูนย์กลางพรรคสมัย ที่ 5 เดือน ตุลาคม ค.ศ. 1994 ให้ทัศนะและจุดยืนเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติลาวไว้คือ “ชาติลาวมี วัฒนธรรมอันดีงามมาตั้งนานชาติลาวประกอบด้วยหลายชนเผ่า ย่อมมีขนบธรรมเนียมประเพณี และมูลเชื้อแห่งชาติอันเป็นมรดกล้ำค่าเป็นพื้นฐานจิตใจและเป็นปัจจัยสำคัญค้ำประกันชาติลาวไม่ว่าเวลาใดก็อดอ้อ่างทะนงใจและหวงแหนวัฒนธรรมประจำชาติตน ถ้าไม่สามารถรักษา ขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ชาติอาจเสื่อมสูญไป” (หุมพัน รัตตะนะวง. 2546)

3.6 ลักษณะทั่วไปของประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

3.6.1 ลักษณะภูมิประเทศ

กลุ่มประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย ประเทศจีน ประเทศ พม่า ประเทศไทย ประเทศลาว ประเทศกัมพูชา และประเทศเวียดนาม มีพื้นที่ทั้งหมด 11,537,062 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 5.3 ของทวีปเอเชีย ประเทศที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุดคือ ประเทศจีน รองลงมาคือประเทศพม่า ไทย เวียดนาม ลาว และกัมพูชา ตามลำดับ ประเทศใน ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศอินเดีย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแผ่นดิน คาบสมุทร มีพื้นที่ติดกับทะเลเกือบทุกประเทศยกเว้นประเทศลาวเพียงประเทศเดียวที่ไม่ติดกับ ทะเล บริเวณทางเหนือของประเทศไทยและพม่าจะเป็นภูเขา ส่วนที่เป็นที่ราบลุ่ม ได้แก่ บริเวณ ภาคกลางของประเทศไทย ภาคใต้ของประเทศไทย และภาคเหนือของเวียดนาม สภาพภูมิอากาศ จะเป็นแบบร้อนชื้น มีอุณหภูมิเฉลี่ย 28 องศาเซลเซียส

การเมืองการปกครอง จะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้กลุ่มประเทศอยู่ร่วมกันในอาณา บริเวณลุ่มน้ำโขงดำเนินไปอย่างเรียบง่าย ถึงแม้รูปแบบการปกครองจะมีความแตกต่างกันแต่ก็มี ลักษณะการปกครองบางอย่างที่มีความเหมือนกัน ดังตารางประกอบ

ตาราง 1 การเปรียบเทียบลักษณะการปกครองของกลุ่มประเทศในอาณานิคมภูมิภาคลุ่มน้ำ โขง

ประเทศ	ระบอบการปกครอง	ประมุขของประเทศ	ประมุขฝ่ายบริหาร
สาธารณรัฐประชาชนจีน	สังคมนิยมคอมมิวนิสต์	ประธานาธิบดี	นายกรัฐมนตรี
สหภาพพม่า	เผด็จการทหาร	ประธานสภาสันติภาพและการพัฒนาแห่งรัฐ	นายกรัฐมนตรี
ราชอาณาจักรไทย	ประชาธิปไตย	พระมหากษัตริย์	นายกรัฐมนตรี
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	สังคมนิยมคอมมิวนิสต์	ประธานประเทศ	นายกรัฐมนตรี
ราชอาณาจักรกัมพูชา	ประชาธิปไตย (ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ)	พระมหากษัตริย์	นายกรัฐมนตรี
สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม	สังคมนิยมคอมมิวนิสต์	ประธานสภาแห่งชาติ	นายกรัฐมนตรี

3.6.2 ประชากรในเขตลุ่มน้ำโขง

ประชากรในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงส่วนใหญ่เป็นแบบพหุสังคมที่มีความหลากหลายในเรื่องของชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่มาจากกรณีลักษณะทางกายภาพที่ใกล้เคียงกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประกอบกับการมีทรัพยากรอันหลากหลายและมีคุณค่ายิ่ง อีกทั้งการมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานร่วมกัน เมื่อเราเปรียบเทียบกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในอาณาบริเวณลุ่มน้ำโขง พบว่า จะมีกลุ่มชาติพันธุ์ ไต หรือ ไท ที่มีรากฐานทางภาษาในตระกูลใกล้เคียงกัน แม้จะถูกแบ่งแยกด้วยการปกครองของแต่ละประเทศ ซึ่งเดิมกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มีถิ่นฐานอยู่ที่รัฐฉานของประเทศพม่า ทางภาคเหนือของลาว มณฑลยูนนานของประเทศจีนตอนใต้ และอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเวียดนาม (ธีรภัท ชัยพิพัฒน์, 2551) ซึ่งประชากรมีการรวมกลุ่มกันขึ้นจากหลากหลายกลุ่มวัฒนธรรม ความหลากหลายเหล่านี้ขึ้นอยู่กับสถานที่ ที่เป็นทางผ่านทั้งทางบกและทางน้ำ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมและสิ่งขวางกั้นในการเคลื่อนย้ายของที่ตั้งประชาชน สำหรับประชาชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มี อพยพมาจากทางทิศเหนือ ซึ่งกลุ่มแรกๆ นั้นได้อพยพมาจากพื้นแผ่นดินตอนบน ในขณะที่เดียวกันการเคลื่อนย้ายเกิดขึ้นเป็นช่วงๆ ตามลำดับ กลุ่มที่อพยพมาทีหลังได้เข้ามาแทนที่ ของกลุ่มที่ตั้งอยู่ก่อน และทำให้เกิดการซับซ้อนทางกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม

ประชาชนเขมรที่อยู่พื้นแผ่นดินใหญ่นับเป็นบรรพบุรุษของประชาชนที่เคลื่อนย้ายไปจากทะเล ในลักษณะเดียวกัน กลุ่มชาวมอญที่พบในพม่าและไทยได้มีการผสมผสานกับกลุ่มทิเบต พม่า ไตลาว และชาน ประชากรในเวียดนามปัจจุบันมีกำเนิดที่แม่น้ำแดงทางตอนเหนือ และอาจจะผสมกับพวกไตและมาเลย์ นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่กล่าวมานั้น ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อีก เช่น กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง จีน นาคาในพม่า และพวกชาวเกาะ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังได้รับอิทธิพลจากชาวอาหรับ ชาวอินเดีย และชาวจีน (Fang Kuei Lidavid B.Solnit.2009)

ประชากรของกลุ่มประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ทั้งหมดมีประมาณ 1,521.1 ล้านคน โดยประเทศจีนมีประชากรมากที่สุด 1,300 ล้านคน รองลงมาประเทศไทย เวียดนาม พม่า กัมพูชา และลาว ตามลำดับ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประชากรของกลุ่มประเทศในลุ่มน้ำโขง สามารถจัดแบ่งตามลักษณะชาติพันธุ์ออกได้ 4 ลักษณะ คือ (ฉัจฉลดา พิษิตบัญชาการ ,2529)

- 1) ลักษณะแบบมอญ-เขมร
- 2) ลักษณะแบบเวียดนาม
- 3) ลักษณะแบบพยู-พม่า
- 4) ลักษณะแบบไทย

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ปรากฏขึ้นแล้วในสมัยก่อนพุทธกาล ณ เบื้องตะวันตกเฉียงใต้บริเวณแม่น้ำแยงซีเกียง มณฑลเสฉวน อันเป็นดินแดนที่ตั้งประเทศจีนในปัจจุบัน ระยะเวลาที่ได้อพยพแยกย้ายไปตั้งภูมิลำเนาตามลุ่มแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซี เรียกกันว่า อาณาจักร ฮ้ายลาว ราว พ.ศ. 300 จึงถูกจีนรุกรานถอยร่นลงมาทางตอนใต้ กระทั่งราว พ.ศ. 1100 จึงได้เริ่มตั้งอาณาจักรน่านเจ้าขึ้นที่ยูนนาน ซึ่งนับว่าเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก (พระยาโกษากรวิจารณ์. 2511 : 6)

จากอดีตสู่ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้มีการโยกย้ายจากถิ่นเดิม และตั้งถิ่นฐานใหม่ ไปตามแหล่งพื้นที่ต่างๆของภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างๆดังนี้

1. กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ
2. กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ
3. กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว
4. กลุ่มชาติพันธุ์ลาว
5. กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท

3.6.3 ภาษา

จากคนพื้นเมืองดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนอาณานิคมลุ่มน้ำโขงมีมาตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยยุคหินกะเทาะ และสืบเนื่องมาจนถึงยุคโลหะ ประกอบกับการโยกย้ายคนพื้นเมืองที่มาจากจีนตอนใต้ และกลุ่มคนจากทะเลทางตอนใต้ เข้ามาผสมผสาน จนกลายเป็นพื้นที่แหล่งรวมกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำโขง ตลอดเกิดการผสมผสานกันทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นหลายครั้งในช่วงเวลาที่ต่างกัน แต่ไม่มีหลักฐานใดชี้ชัดได้ว่ากลุ่มใดเข้ามาก่อนหลัง แต่ร่องรอยที่บ่งบอกและชี้ชัดว่าคนหลายกลุ่มเข้ามาตั้งหลักแหล่งตามที่ต่างๆ ในอาณานิคมลุ่มน้ำโขง คือ วัฒนธรรมภาษา โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้ (ปรานี กุลละวณิชย์, 2526)

1) ภาษาตระกูลออสโตร-เอเชียติก เป็นกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ซึ่งมีทั้งหมด 12 ภาษา เช่น ภาษามอญ มีผู้พูดอยู่ในเขตพม่าและไทย ภาษาเขมร มีผู้พูดอยู่ในเขมร และบางจังหวัดของภาคอีสาน ประเทศไทย ภาษากะต็อก ซึ่งรวมภาษา กูย โซ้ บรู ขมุ ภาษาเวียดนาม

2) ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต เป็นกลุ่มภาษาที่รวมภาษาต่างๆ เช่น ลีซอ ลาหู่ อีเก้อ อิมปี กะถิ่น กะเหรี่ยง ซึ่งกระจายอยู่ในประเทศต่างๆ เช่น ลาวตอนเหนือ พม่า และไทย

3) ภาษาตระกูลไท เป็นกลุ่มที่พูดภาษาไทย-ลาว ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มภาษาที่สำคัญของกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขง ผู้พูดภาษานี้จะกระจายอยู่ในมณฑลยูนนาน กวางสี พม่า ลาว เวียดนาม

4) ภาษาตระกูลม้ง-เย้า เป็นกลุ่มที่พูดภาษาม้ง-เย้า โดยม้งจะกระจายในเขต พม่า ไทย ลาว และเวียดนาม ส่วนเย้าจะพูดกันในจีน ไทย พม่า ลาว และเวียดนาม

5) ภาษาตระกูลออสโตรเนเซียน เป็นกลุ่มที่พูดภาษาจาม ระเบิด เจียราย มักตั้งหลักแหล่งตามชายฝั่งทะเลเกาะ อาศัยในแคว้นมาดากัสกา เวียดนาม อินโดนีเซีย และหมู่เกาะมหาสมุทรแปซิฟิก

3.6.4 ประเพณีความเชื่อ

กลุ่มประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน และมีประเพณีความเชื่อที่เหมือนกัน เช่น มีความเชื่อในเรื่องผี ซึ่งได้แสดงออกมาในรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเช่นสังเวช เถลิมฉลอง และขอความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตต่างๆ สำหรับประเพณีในดินแดนของกลุ่มประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ส่วนใหญ่มีการนำกระบวนการคิด ความเชื่อ ตลอดจนรูปแบบของประเพณี พิธีกรรม มาพัฒนาเข้ากับประเพณี ความเชื่อดั้งเดิม ผสมผสานกับอารยธรรมภายนอก ประเพณีที่สำคัญประกอบด้วยดังนี้ (อภิญา รัตนมงคลมาศ, 2533)

1) ประเพณีทางศาสนา เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับทุกศาสนาที่ประชากรในแถบนี้นับถือ ซึ่งพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีบทบาทมากที่สุด กล่าวคือ ศาสนาพุทธนิกายเถรวาท เช่น ทำบุญตักบาตตามวันสำคัญ เข้าพรรษา ออกพรรษา ขึ้นบ้านใหม่ ทอดกฐิน เป็นต้น พบมากในประเทศพม่า ลาว ไทย และกัมพูชา และศาสนาพุทธนิกายมหายาน มีการทำบุญตามเทศกาลทางศาสนา เช่น วันตรุษจีน การไหว้เจ้า เป็นต้น พบมากในประเทศจีน เวียดนาม

2) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต กลุ่มประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนี้มักเป็นประเพณีที่นำความเชื่อทางศาสนาและไสยศาสตร์มาผสมผสานควบคู่กันไป เช่น

ประเพณีการเกิด ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เด็กเกิดใหม่ พบในประเทศไทย ลาว และกัมพูชา

ประเพณีการบวช มีความสำคัญต่อประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ เป็นการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา เจ้ากรรมนายเวร ซึ่งครอบครัวใดมีลูกชายจะต้องทำพิธีอุปสมบทพบในประเทศไทย พม่า ลาว และเวียดนาม

ประเพณีการแต่งงาน จัดขึ้นเพื่อให้ญาติผู้ให้ทั้งสองฝ่ายได้รับรู้และเป็นสักขีพยานตลอดปฐ์ตายที่ได้ล่วงลับไปแล้ว และเทพยดาทั้งหลายได้รับรู้ในงานแต่งงานของคู่บ่าวสาว ซึ่งพบในทุกประเทศของกลุ่มน้ำโขง

ประเพณีการตาย เมื่อมีการตายเกิดขึ้น จะมีพิธีการทำศพ เพื่อส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่ปรโลก ซึ่งแต่ละประเทศจะมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป เช่น พม่า ไทย ลาว และกัมพูชา จะมีการตั้งศพไว้ที่บ้าน แล้วนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม จากนั้นจึงนำไปเผา และเมื่อเผาเสร็จแล้วจะเก็บอัฐิไว้บูชา

ประเพณีตามเทศกาล พบเกือบทุกประเทศ ซึ่งเป็นประเพณีที่ยึดครองกันมาทั้ง 12 เดือน และทุกประเทศในกลุ่มน้ำโขงจะยึดมั่นตามประเพณีอย่างถูกต้องตามจารีตของตนเอง

กล่าวโดยสรุป ประเพณีและความเชื่อของประชาชนในกลุ่มน้ำโขง จะมีความแตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่น พิธีกรรมบางอย่างอาจมีความจำเป็นที่ต้องทำให้คนทั้งหลายอยู่ร่วมกันอย่างสวัสดิภาพและมีความมั่นคงในชีวิต โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นเครื่องบันทึกความรู้และถ่ายทอดความรู้ให้อนุชนรุ่นหลังต่อไป พิธีกรรมส่วนใหญ่มีจุดประสงค์เพื่อรวมผีของตระกูล ทุกวงศ์ตระกูลจะมีหิ้งบูชาสำหรับสมาชิกที่ตายไปแล้วมาอยู่ร่วมกัน และมีพิธีแสดงความเคารพต่อผีบรรพบุรุษตามวาระต่างๆ พิธีกรรมที่สำคัญที่สุดจะทำกันปีละครั้ง ความเชื่อเหล่านี้เป็นลักษณะร่วมของคนแทบทุกท้องถิ่นในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เช่น เชื่อในเรื่องของเทพเจ้า ภูตผีปีศาจ ผีบรรพบุรุษ เชื่อในเรื่อง

ของอำนาจธรรมชาติสิ่งรอบตัวที่ไม่มีตัวตน เช่น การกราบไหว้แม่ย่านางของชาวเรือ การบูชาพระแม่คงคาในวันลอยกระทง การขอขมาพระแม่โพสพของชาวนา การกราบไหว้ฟ้าดินของชาวจีน เป็นต้น

3.6.5 การประกอบอาชีพ

ประชากรในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมีการประกอบอาชีพ 2 ลักษณะ คือ

1) เกษตรกรรมเพื่อยังชีพ เป็นการเพาะปลูกพืชในครัวเรือนและท้องถิ่นเป็นสำคัญ ซึ่งอาจทำไร่เลื่อนลอย หรือเพาะปลูกอยู่กับที่ เช่น ข้าวเจ้า เป็นพืชที่ปลูกกันมาก ซึ่งนอกจากจะใช้บริโภคกันแล้ว ยังส่งออกไปขายยังตลาดโลกด้วย ประเทศในลุ่มน้ำโขงที่นิยมปลูกข้าว คือ พม่า โดยปลูกบริเวณแม่น้ำอิระวดี และแม่น้ำสาละวิน ประเทศไทยปลูกบริเวณลุ่มปากแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วน ประเทศลาว กัมพูชา และเวียดนามปลูกบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำโขง นอกจากนี้ยังมีการปลูกข้าวโพด เผือก มัน ถั่ว งา ผักหลากหลายชนิด ผลไม้ต่างๆ อีกเป็นจำนวนมาก

2) เกษตรกรรมเพื่อการค้า เป็นการปลูกพืชผลและสัตว์เลี้ยวเพื่อการจำหน่าย พืชที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นพืชวัตถุติด ปลูกในสวนและไร่ขนาดใหญ่ พืชที่สำคัญได้แก่ ยางพารา อ้อย มัน

3.6.6 ดนตรีและการแสดง

มนุษย์ไม่ว่าเผ่าพันธุ์ใดก็ตามย่อมมีการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมกันอย่างไม่ขาดสาย โดยเห็นว่าขนบธรรมเนียมประเพณี หรือแบบแผนที่ปฏิบัติต่อกันมาจนยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่ตนเองและส่วนรวม ตลอดมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ดังในเอกสาร บทความและหนังสือดนตรีลาวเดิมของ เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี.2551 กล่าวไว้ว่า

วัฒนธรรมดนตรีในกลุ่มภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มีลักษณะที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ในลักษณะ “เครือญาติ” มีภูมิหลังและพัฒนาการร่วมกันจนสามารถสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันได้ในระดับมหภาค ท่ามกลางความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะร่วมกันของดนตรี ในภูมิภาคก็ยังคงเกิดข้อแตกต่างปลีกย่อยภายในวัฒนธรรมดนตรีของภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน ช้อนทับกันเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ราบลุ่ม และกลุ่มที่สูง ในทางตรงกันข้ามหากพิจารณาวงเล็กในรายละเอียดของวัฒนธรรมดนตรีในแต่ละวัฒนธรรมของกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงก็ยิ่งปรากฏภาพของความคล้ายคลึงและความแตกต่างซ้อนอยู่ภายในเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นกรณีของดนตรีพื้นบ้านอีสาน ประเทศไทยกับดนตรีลาว ดนตรีลาวเหนือกับดนตรีจีนใต้ ดนตรีกัมพูชากับดนตรีอีสานใต้ของประเทศไทย ดนตรีพม่ากับดนตรีล้านนา

ความสัมพันธ์ เชื่อมโยง คล้ายคลึง ปฏิสัมพันธ์คนตรีในกลุ่มภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกัมพูชา ลาวและไทย หากย้อนกลับไปในอดีตจะเห็นว่าพื้นที่ทั้งสามประเทศ ล้วนแล้วมีส่วนในการสร้างวัฒนธรรมร่วมกัน กล่าวคือ ความสัมพันธ์กรณีกัมพูชาและลาว มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมคนตรีของคนที่อยู่ในกลุ่มภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งพิจารณาแล้วพบว่า มี 2 ระดับ คือ ระดับชาวบ้านและระดับราชสำนัก โดยการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านมี ลักษณะกลมกลืน ค่อยเป็นค่อยไป และพัฒนาจนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักต่อราชสำนักจะมีเรื่องของอำนาจ การเมืองการปกครองเข้ามามีส่วนในการเกี่ยวพัน

สำหรับคนตรีในราชสำนักลาวหรือคนตรีลาวเดิม ได้รับอิทธิพลมาจากคนตรีราชสำนักเขมร ตั้งแต่สมัยเจ้าฟ้าจ๋ม ขณะเดียวกันนั้นยังมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาว ดังปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และสมัยเจ้าอนุวงศ์ของลาว ที่ทั้งสองพระองค์มีความรักใคร่กัน มีความสัมพันธ์อันดีงามมาโดยตลอด ดังปรากฏหลักฐานในการตราสารที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ส่งไปถึงเจ้าอนุวงศ์ มีความตอนหนึ่งว่า

“...เทศกาลแต่งแก่งแลเลี้ยงดูข้าพสุตละของครั้งใดก็มีพระราชหฤทัยคิดถึงเจ้าเวียงจันทน์ทุกครั้ง

ด้วยมิได้ลงไปเห็น.....ถ้าเจ้าเวียงจันทน์ว่างราชการเมืองเมื่อใด จะลงไปเฝ้าพสุตละของ ณ กรุงเทพ ก็ให้พยานุตรภรรยา มโหรี ละคร....จะได้เล่นตามสบายใจ (เจ้าพระยาทิพพรวงศ์ :2531)

ดังนั้นจะเห็นว่าคนตรีและการแสดงในสมัยรัตนโกสินทร์และสมัยเจ้าอนุวงศ์มีความเจริญรุ่งเรือง จากความสนพระทัยในศิลปะคนตรี สำหรับปฏิสัมพันธ์ทางคนตรีในระดับชาวบ้าน มีการแลกเปลี่ยนกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน แต่เนื่องจากเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านต่อชาวบ้าน ดังนั้นจึงไม่มีหลักฐานเอกสารจึงไม่มีเอกสารที่บันทึกเรื่องราวเช่นกับคนตรีราชสำนัก อย่างไรก็ตามการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมคนตรีระดับชาวบ้าน กรณีคนตรีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวกลับได้รับการบันทึก ซึ่งเป็นประกาศห้ามของทางราชการที่ห้ามมิให้เล่นแอ่วลาว ซึ่งในสมัยนั้นการเล่นแอ่วลาวได้รับความนิยมอย่างมาก สาเหตุมาจากชาวลาวได้ถูกกวาดต้อนมาเป็นเชลยศึกตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้นมา (เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี.2551)

3.7 แม่น้ำโขงในประเทศไทยและในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

แม่น้ำโขงส่วนที่ผ่านประเทศไทยเป็นช่วงของแม่น้ำโขงตอนล่าง โดยไหลผ่าน อ.เชียงแสน อ.เชียงของ และ อําเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย มีระยะทางประมาณ 85 กิโลเมตร ก่อนเข้าสู่ประเทศลาว และไหลเป็นพรมแดนไทย – ลาวเริ่มจาก จ.เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อํานาจเจริญ และอุบลราชธานี รวมความยาวที่ไหลผ่านประเทศไทยประมาณ 976 กิโลเมตร

แม่น้ำโขงในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตที่ราบสูงโคราช ซึ่งมีลักษณะเป็นแอ่งกระทะเอียงลงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ มีแม่น้ำมูลและแม่น้ำชีไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยบริเวณตอนปลายของที่ราบสูงจะมีลักษณะเป็นเนินกว้างลาดชันแยกจากลุ่มน้ำย่อยของทะเลสาบเขมร ซึ่งในภาคอีสานยังถูกแบ่งโดยแนวเทือกเขาภูพาน ตอนเหนือเป็นแอ่งสกลนคร มีแม่น้ำสงคราม แม่น้ำอูน และไหลไปลงสู่แม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงในบริเวณภาคเหนือจะมีแม่น้ำคำ แม่น้ำกก และแม่น้ำอิง ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ซึ่งบริเวณนี้จะมีลักษณะภูเขาและเนินเขาทอดยาวในแนวเหนือใต้ มีที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาและมีบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำและหนองน้ำต่าง ๆ ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่มีความสำคัญต่อการขยายพันธุ์ปลา สัตว์น้ำ พันธุ์ไม้ น้ำ พร้อมทั้งเป็นพื้นที่ดูดซับน้ำ ป้องกันอุทกภัย ตลอดถึงการกรองสารเคมี สิ่งแปลกปลอมก่อนลงสู่แม่น้ำโขง สภาพแม่น้ำโขงในภาคเหนือเป็นแก่งหินและหน้าผา แม่น้ำไม่กว้างนักไหลผ่านขุนเขาสองข้างไปจนสุดแดนไทยลาวที่อำเภอเวียงแก่น และเป็นลักษณะเช่นนี้ไปจนถึงหลวงพระบางในลาว ส่วนสภาพแม่น้ำโขงในภาคอีสาน สายน้ำแผ่กว้างออก ประกอบไปด้วยชายฝั่งและหาดทราย และจะพบเกาะแก่งเป็นจำนวนมากที่สี่พันดอนในประเทศลาว ซึ่งทางตอนบนของแม่น้ำตรงพรมแดนระหว่าง สปป.ลาว และกัมพูชา เป็นช่วงที่แม่น้ำโขงกว้างออกมากถึง 10 กิโลเมตร และลดระดับลง 30 เมตร ตรงที่เป็นน้ำตกโขง (Khone) หรือที่ เรียกว่า น้ำตกหลี่ผี (Leepee) หรือกับดักวิญญาณ (Spirit trap) ที่จุดนี้แม่น้ำแยกออกเป็นหลายสายล้อมรอบบริเวณที่เรียกว่า สี่พันดอน (Si Pan Don) หรือ สี่พันเกาะ (Four Thousand Islands) เป็นที่ที่มีปลาชุกชุมมากของ สปป. ลาว มีการเสนอหลายครั้งหลายหนให้ระเบิดน้ำตกหลี่ผี เพื่อให้เรือผ่านไปมาในแม่น้ำได้

ส่วนแม่น้ำโขงในบริเวณของประเทศไทยมีความแตกต่างของระดับน้ำในฤดูแล้งกับฤดูน้ำหลากสูงถึง 20 เมตร เป็นฤดูกาลของน้ำตามธรรมชาติที่นำไปสู่วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนที่พึ่งพากับแม่น้ำสายนี้ แต่ในปัจจุบันฤดูกาลของน้ำไม่เป็นไปตามธรรมชาติ มีความเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงตอนบนในมณฑลยูนนานของประเทศจีน และสภาวะแล้งของต้นน้ำลำธารจึงทำให้สภาพแม่น้ำโขงมีความเปลี่ยนแปลงจนฤดูกาลของน้ำไม่ เป็นไปตามธรรมชาติเหมือนเช่นในอดีต(อ้างอิงใน เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง – เชียงราย <http://www.skyd.org/html/sekhi/60/028-kong.html>, ค้นเมื่อ 25 ตุลาคม 2552)

สำหรับงานวิจัยในระยะที่ 1 นี้ได้ศึกษาวิจัย อัตลักษณ์ทางสุนทรียภาพงานศิลปกรรมลุ่มน้ำโขงในเขต อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทยและแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว โดยทั้งสองพื้นที่นี้มีบริบทของพื้นที่ดังนี้

1) อำเภอเชียงแสน

แผนที่ แสดงแผนที่อำเภอเชียงแสน(.....)

" ถิ่นอมตะ พระเชียงแสน แดนสามเหลี่ยม เยี่ยมน้ำโขง จรรโลงศิลาปะ" นี้เป็นคำขวัญของอำเภอเชียงแสน ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงราย และถือเป็นอำเภอที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และต้นกำเนิดของศิลปวัฒนธรรม โดยอำเภอเชียงแสนมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาดังนี้

อำเภอเชียงแสน ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์นั้นมีสภาพของเมืองเก่า ซึ่งมีประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงแสนปรากฏอยู่ในเอกสารตำนานหลายฉบับ ซึ่งเรื่องราวส่วนใหญ่จะมีความคล้ายกัน โดยปรากฏเรื่องราวของชุมชนโบราณในเขตที่ราบลุ่มจังหวัดเชียงราย ในระยะก่อนสร้างเมืองเชียงแสน ซึ่งคาดว่าน่าจะเริ่มต้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 17 จากการที่พระเจ้าสิงหนวัติกุมารได้อพยพลง มาจากนครไทยเทศ ซึ่งอยู่ในทางตอนเหนือลงมาตามแม่น้ำโขงและมาตั้งบ้านเมืองขึ้น ชื่อว่า นาคพันธ์สิงหนวัตินคร ในแผ่นดินของพระเจ้าสิงหนวัติกุมารนั้น ได้มีการรวบรวมดินแดนให้เป็นปึกแผ่นได้รวมเอาชาวมลฑลขุและปราบปรามพวกกล่อมหรือขอมให้อยู่ใต้อำนาจ หลังจากนั้นก็ได้มีกษัตริย์ หลายพระองค์ครองเมืองโยนกนาคพันธ์ สืบมาจนกระทั่งถึงรัชการพระเจ้ามหาชัยชนะก็เกิดอาเพศ จนบ้านเมืองล่มสลายกลายเป็นหนองน้ำต่อมาได้ปรากฏเรื่องราวอีก

ช่วงหนึ่ง เป็นส่วนที่กล่าวถึงปู่เจ้าลาวจกหรือลาวจกราชว่าได้ลงมาจากยอดภูเขา และได้สถาปนาเป็นปฐมกษัตริย์ในราชวงศ์ลาวจกราช ขึ้นปกครองแคว้นไชนวรนครเชียงราวหรือแคว้นโยนก ซึ่งก็คือบ้านเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มจังหวัดเชียงรายทุกวันนี้ ต่อมาได้สร้างเมืองหิรัญนครเงินยาง และมีการขยายชุมชนออกไปโดยรอบ ได้มีการสร้างเมืองเชียงราย เมืองเชียงทองและขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง กษัตริย์ในราชวงศ์ลาวจกราชได้สืบราชสมบัติติดต่อกันมาหลายพระองค์ จนกระทั่งถึงรัชกาลของพระเจ้ามังรายจึงได้รวบรวมบ้านเมืองในแคว้นโยนกจนเกิดเป็นปีกแผ่นทรงสร้างเมืองเชียงรายและเสด็จไปประทับอยู่ที่เมืองเชียงราย ต่อมาทรงยกทัพไปตีแคว้นหิรัญไชยได้ และสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นพร้อม ๆ กับการสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีใน พ.ศ. 1839 สำหรับเรื่องราวของเมืองเชียงแสนนั้น มีหลักฐานปรากฏอยู่ในเอกสารอย่างชัดเจนว่า พระเจ้าแสนภู พระราชนัดดาของพระเจ้ามังราย ทรงสร้างเมืองขึ้นบริเวณซากเมืองรอยเก่าริมฝั่งแม่น้ำโขงเมื่อ พ.ศ. 1871 และขนานนามว่าเมืองหิรัญนครชัยบุรีศรีช้างแสน ซึ่งก็เชื่อกันว่าเมืองรอยเก่านั้นก็คือเมืองหิรัญนครเงินยางนั่นเอง หลังจากที่พระเจ้าแสนภูได้ขึ้นมาครองราชย์ในเมืองเชียงใหม่แล้วต่อมาทรงย้ายมาอยู่ที่เมืองเชียงแสนตลอดพระชนม์ชีพ และกษัตริย์ล้านนาองค์ต่อมาคือพระเจ้าคำฟู ก็ประทับที่เมืองเชียงแสน สาเหตุที่พระเจ้าแสนภูสร้างเมืองและประทับอยู่เมืองเชียงแสนนั้นเพราะเป็นเหตุผลด้าน ยุทธศาสตร์ในการป้องกันข้าศึกที่มาจากด้านเหนือและเพื่อควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ของล้านนาตอนบนไว้ให้อยู่ภายใต้พระราชอำนาจ ด้วยเหตุนี้ในสมัยล้านนาตอนต้นศูนย์กลางของอาณาจักรและพระศาสนา จึงอยู่ที่เมืองเชียงแสน ดังนั้นจึงปรากฏมีร่องรอยโบราณสถานในสมัยล้านนา ตอนต้นอยู่ในเขตเมืองเชียงแสนค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ในสมัยของพระเจ้าผดุงกษัตริย์ราชวงศ์มังรายลำดับที่ 7 ได้กลับไปประทับที่เมืองเชียงใหม่ แต่เมืองเชียงแสนก็ยังคงมีความสำคัญ ในเขตล้านนาตอนเหนือตลอดมา ในเวลาที่ล้านนาคอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ในพ.ศ.2244 พม่าได้แบ่งแยกการปกครองล้านนาออกเป็น 2 ส่วน เพื่อป้องกันกบฏส่วนแรกได้แยกเมืองเชียงแสนออกจากอำนาจของเมืองเชียงใหม่ให้เมืองเชียงแสนได้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ถือเป็นประเทศราชมณฑลหนึ่งและอยู่ภายใต้อำนาจของข้าราชการพม่าโดยตรง โดยให้เมืองต่าง ๆ เหล่านี้ คือ เมืองกาย เมืองไร เมืองเลน เมืองแหหลวง เมืองพยาก เมืองเชียงราย และเมืองหลวงภูคา เมืองแพร์ เมืองน่าน เมืองนครลำปาง เมืองฝาง เมืองสาด เมืองเชียงทอง และเมืองเทิง ขึ้นอยู่กับเมืองเชียงแสน ส่วนเมืองที่เหลือขึ้นอยู่กับเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลานี้ฐานนะของเมืองเชียงแสน ได้มีความสำคัญขึ้นอีกครั้งและได้เป็นฐานที่มั่นสำคัญของพม่าในการควบคุมบ้านเมืองและดินแดนล้านนา พม่าควบคุมเมืองเชียงแสนไว้จน พ.ศ.2347 พระยาภาวดีละเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่กับกรมหลวงเทพหริรัศม์กับพระยายมราชได้ยกทัพเข้าตีเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ และได้กวาดต้อนผู้คนจำนวน 22,000 ครอบครัวจัดแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกให้

ย้ายถิ่นฐานในเมืองต่าง ๆ ของล้านนา เช่น เชียงใหม่ นครลำปาง น่าน และเวียงจันทน์ อีกกลุ่มหนึ่งส่งไปยังเมือง กรุงเทพฯ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ ตำบลเสาไห้ จังหวัดสระบุรี และที่ ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี ต่อนั้นเมืองเชียงแสนจึงกลายเป็นเมืองร้าง จนกระทั่งรัชการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอินทวิไชย บุตรเจ้า บุญมา เป็นผู้ปกครองเมืองลำพูน นำราษฎรชาวเมืองลำพูน และราษฎรชาวเมืองเชียงใหม่จำนวน ประมาณ 1,500 ครอบครัว ขึ้นไปตั้งถิ่นฐาน และฟื้นฟูเมืองเชียงแสน และได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาราชเดช ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสน เมืองเชียงแสนจึงได้ฟื้นฟูนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาประมาณ พ.ศ. 2442 ได้มีการย้ายศูนย์การปกครอง ไปอยู่ที่ ต. กาศา ซึ่งปัจจุบันคืออำเภอแม่จัน ตั้งเป็นอำเภอขึ้นต่อจังหวัดเชียงราย ส่วนเมืองเชียงแสนยุบลงเป็นกิ่งอำเภอเชียงแสนหลวง และต่อมาได้เป็นอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เมื่อพ.ศ. 2500 มาจนทุกวันนี้ (อ้างอิงใน เว็บไซต์ เชียงรายโฟกัส (www.chiangraifocus.com), ค้น 25 ตุลาคม 2552) โดยอำเภอเชียงแสนมีบริบทของพื้นที่ดังนี้

1.1 อาณาเขตติดต่อ

อำเภอเชียงแสนตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ [อำเภอแม่สาย](#) และ [รัฐฉาน \(ประเทศพม่า\)](#)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ [แขวงบ่อแก้ว \(ประเทศลาว\)](#) และ [อำเภอเชียงของ](#)

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเชียงของ [อำเภอคอยหลวง](#) และ [อำเภอแม่จัน](#)

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่จันและอำเภอแม่สาย

1.2 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

อำเภอเชียงแสน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบ พบซากโบราณสถานของเมืองเชียงแสนเก่าอยู่ในบริเวณตัวอำเภอก่อนข้างมาก จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวและท่าเรือขนส่งสินค้าที่สำคัญในภาคเหนือในปัจจุบัน นอกจากนี้เชียงแสนมีพื้นที่ซึ่งเรียกว่า [สามเหลี่ยมทองคำ](#) อันเป็นบริเวณที่บรรจบกันของชายแดนสามประเทศ คือ [ไทย](#) [ลาว](#) และ [พม่า](#) ซึ่งเป็นแหล่งเศรษฐกิจสำคัญแหล่งหนึ่งในปัจจุบัน(อ้างอิงใน [วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ออนไลน์](#), ค้น 10 ตุลาคม 2552)

1.3 ศิลปวัฒนธรรม

อำเภอเชียงแสนถือเป็นอำเภอที่เป็นเมืองเก่า และเป็นต้นกำเนิดของศิลปวัฒนธรรมมากมาย เนื่องจากในอดีตเมืองเชียงแสนในสมัยล้านนาตอนต้นเป็นเมืองศูนย์กลางของอาณาจักร

และพระศาสนา ดังนั้นจึงปรากฏมีร่องรอยของโบราณสถานในสมัยล้านนาตอนต้นอยู่ในเขตเมือง เชียงแสนค่อนข้างมากอีกทั้งอำเภอเชียงแสนยังถือเป็นเมืองที่เป็นต้นกำเนิดของพระพุทธรูปเชียงแสน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงามน่าเกรงขามมาก ปัจจุบันอำเภอเชียงแสนจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งศึกษาทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญแหล่งหนึ่งทางภาคเหนือของไทย (อ้างอิงใน เว็บไซต์ เชียงรายโฟกัส (www.chiangraifocus.com), ค้น 25 ตุลาคม 2552)

2) อำเภอเชียงของ

แผนที่แสดงที่ตั้งอำเภอเชียงของ (อ้างอิงใน <http://www.chiangkhongfestival.>)

อำเภอเชียงของมีคำขวัญประจำอำเภอที่ว่า “หลวงพ่อเพชรคู่เมือง ลือเลื่องปลาบึกหาดไคร้ แหล่งผ้าทอน้ำไหล ประตูลิหม้ออินโคจีน” ในอดีตเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เคยรุ่งเรือง มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (เชียงแสน) เดิมชื่อ “เมืองขรรษา” ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “เมืองเชียงของ” การปกครองขึ้นกับเมืองนันทบุรี (น่าน) โดยผู้ครองนครน่าน ได้แต่งตั้ง

ให้เจ้าอริยะวงศ์เป็นเจ้าเมือง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 1805 และมีผู้ครองเมืองเชียงของ สืบต่อกันมาจนถึง เจ้าเมืองคนสุดท้าย คือ พระยาจิตวงษ์วรยศรังสี

ในปี พ.ศ. 2453 อำเภอเชียงของได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอหนึ่ง ขึ้นกับจังหวัดเชียงราย โดยแต่งตั้งพระยาจิตวงษ์วรยศรังสี เป็นนายอำเภอคนแรก และมีผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอเชียงของ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จำนวน 27 ท่าน โดยนายอำเภอคนปัจจุบัน คือ นายวิระศักดิ์ ศิริสิทธิ์ ซึ่งมารับตำแหน่งนายอำเภอเชียงของ ตั้งแต่วันที่ 24 พฤศจิกายน 2551(อ้างถึงใน เว็บไซต์ เชียงรายโฟกัส (www.chiangraifocus.com), คั่น 25 ตุลาคม 2552) โดยอำเภอเชียงของมีบริบทของพื้นที่ดังนี้

2.1 อาณาเขตติดต่อ

อำเภอเชียงของมีอาณาเขตติดต่อดังนี้ (อ้างถึงในวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์, คั่น 10 ตุลาคม 2552](#))

- ทิศเหนือ ติดต่อกับแขวงบ่อแก้ว (ประเทศลาว)
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงบ่อแก้ว (ประเทศลาว) และอำเภอเวียงแก่น
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเวียงแก่น อำเภอขุนตาล อำเภอพญาเม็งราย และอำเภอเวียงเชียงรุ้ง
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอดอยหลวงและอำเภอเชียงแสน

2.2 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

อำเภอเชียงของมีสภาพเศรษฐกิจและสังคมดังนี้(อ้างถึงในวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์, คั่น 10 ตุลาคม 2552](#))

อำเภอเชียงของมีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นพื้นที่ราบ สลับกับเทือกเขา มีพื้นที่ด้านทิศตะวันออกบางส่วนติดกับแม่น้ำโขง ซึ่งฝั่งตรงข้ามคือ เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีประชากรอาศัยอยู่ในพื้นที่หลายเชื้อชาติ เช่น ไทลื้อ ขมุ มูเซอ แม้ว เย้า โดยกลุ่มไทลื้อโดยมากจะอาศัยอยู่ที่ บ้านห้วยเม็ง และบ้านศรีดอนชัย อพยพมาจากทาง สิบสองปันนา ทางตอนใต้ของประเทศจีน ประชากรในอำเภอเชียงของในปัจจุบันส่วนมากทำอาชีพเกษตรกรรม เช่นทำนา ไร่ข้าวโพด สวนส้ม สวนลิ้นจี่ สวนส้มโอ และพืชผักต่างๆ เป็นต้น

ปัจจุบันอำเภอเชียงของ เป็นอำเภอหนึ่งที่ต้องเตรียมตัวเข้าสู่การพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์เมืองชายแดน และเป็นพื้นที่ ที่อยู่ในโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย อันเป็นเมืองรองรับยุทธศาสตร์ระดับอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ที่จะเชื่อมโยงเส้นทางการค้าการลงทุน การ

ท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน ทำให้อำเภอเชียงของปัจจุบันอยู่ในช่วงการขยายเมือง และการสร้างโครงข่ายด้านการคมนาคม จึงมีโครงการพัฒนาหลายด้านเพื่อรองรับโครงการดังกล่าว

2.3 ศิลปวัฒนธรรม

อำเภอเชียงของประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ เช่น ชาวไทยพื้นเมืองเดิม ไทยลื้อ จีนฮ่อ และชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น ม้ง (แม้ว) เย้า ลาหู่ (มูเซอ) ขมุ ดังนั้นจึงส่งผลต่อศิลปวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายตามวิถีของชุมชนที่มีอยู่หลายเชื้อชาติ และจากอดีตที่เชียงของเคยเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เคยรุ่งเรือง มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (เชียงแสน) จึงทำให้มีต้นแบบศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและคงอยู่ ให้ลูกหลานได้ชื่นชมและอนุรักษ์ไว้ในปัจจุบัน เช่นการแต่งกาย

ภาพประกอบแสดง ลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ บ้าน

ศรี

คอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

โดยการแต่งกายของคนภาคเหนือที่เป็นชาวบ้านทั่วไป ชายจะนุ่งกางเกงขายาว ลักษณะแบบกางเกงขายาวแบบ 3 ส่วน เรียกติดปากว่า “เตี้ยว” หรือ เตี้ยวสะดอ ทำจากผ้าฝ้าย ย้อม สีนํ้าเงินหรือสีดำ ส่วนเสื้อก็นิยมสวมเสื้อผ้าฝ้ายคอกลม แขนสั้น แบบผ่าอก กระดุม 5 เม็ด สีนํ้าเงินหรือสีดำ เช่นเดียวกัน เรียกว่า เสื้อม่อฮ่อม ชุดนี้ใช้เวลาทำงาน สำหรับหญิงชาวเหนือจะนุ่ง ผ้าซิ่น(ผ้าถุง) ยาวเกือบถึงตาตุ่ม นิยมนุ่งทั้งสาวและคนแก่ ผ้าถุงจะมีความประณีต งดงาม ดินซิ่น จะมีลวดลายงดงาม ส่วนเสื้อจะเป็นเสื้อคอกลม มีสีส้น ลวดลายสวยงามเช่นเดียวกัน เรื่องการแต่งกายนี้ หญิงชาวเหนือจะแต่งตัวให้สวยงามอยู่เสมอ ชาวเหนือถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ

2.4 ศักยภาพและความโดดเด่นของอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ศักยภาพและความโดดเด่นของอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายในปัจจุบันมีความโดดเด่นในเรื่องการท่องเที่ยว เนื่องจากปัจจุบันอำเภอเชียงของมีสถานที่ท่องเที่ยวมากมาย เช่น น้ำตก ห้วยเม็ง สวนป่าห้วยทรายมา นบ้านหาดไคร้ และบริเวณท่าจับปลาบึก (ลานหน้าวัดหาดไคร้) ที่เป็นแหล่งบวงสรวงและจับปลาบึกซึ่งหาได้ทีเดียวในโลก รวมถึงศูนย์สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีสินค้าให้เลือกมากมาย ทั้งกล้วยอบเนยศรีลานนา ผ้าทอศรีดอนชัยที่มีการสืบทอดมาแต่โบราณจากบรรพบุรุษของชนชาติไตลื้อ และสินค้าหัตถกรรมบ้านสถาน ศูนย์หัตถกรรมบ้านสถาน เป็นต้น

ปัจจุบัน อำเภอเชียงของเป็นอำเภอที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเริ่มให้ความสนใจเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น ทำให้มีสิ่งก่อสร้างที่พักอาศัยเริ่มมีเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณบ้านหัวเวียง จะมีที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ซึ่งบริเวณนี้นักท่องเที่ยวที่มายังอำเภอเชียงของสามารถข้ามไปยัง เมืองห้วยทรายได้ที่ทำเรือบ้านหัวเวียง และยังสามารถนั่งเรือจากท่าเรือบ้านหัวเวียงล่องน้ำโขงไปยังเมืองหลวงพระบางได้ จึงทำให้บริเวณนี้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากให้ความสนใจมาเที่ยวชมอย่างต่อเนื่อง(อ้างถึงใน เว็บไซต์ เชียงรายโฟกัส (www.chiangraifocus.com), คัน 25 ตุลาคม 2552)

3) แขวงบ่อแก้ว

แผนที่..... แสดงที่ตั้งแขวงบ่อแก้วใน สปป. ลาว (อ้างอิงใน www.ubon.go.th ค่ำ 10 ตุลาคม 2552)

แขวงบ่อแก้วได้แยกมาจากแขวงหัวของ (แขวงหัวของได้ถูกยุบลงและแบ่งเป็น 2 แขวง) คือพื้นที่แขวงหลวงน้ำทาและบ่อแก้วในปัจจุบัน มาตั้งเป็นแขวงใหม่ แล้วตั้งเมืองหัวยทราย ซึ่งเป็นเมืองเอกของแขวงหัวของเดิมเป็นเมืองเอกของแขวงบ่อแก้ว ต่อมาในปี 2534 ได้มีการโอน เมืองปากทา และเมืองผาอุดม จากแขวงอุดมไซ มาขึ้นกับแขวงบ่อแก้ว(อ้างอิงจาก <http://www.travelrouteclub.com>, ค่ำ 25 ตุลาคม 2552) โดยแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว มีบริบทของพื้นที่ดังนี้

3.1 อาณาเขตติดต่อ

แขวงบ่อแก้วมีอาณาเขตติดต่อที่มีเขตแดนติดกับประเทศถึง 2 ประเทศ

- ทิศเหนือ ติดกับแขวงหลวงน้ำทา ประเทศลาว
- ทิศตะวันออก ติดกับแขวงอุดมไซ ประเทศลาว
- ทิศตะวันตก ติดกับรัฐฉาน ประเทศพม่า
- ทิศใต้ ติดกับจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย

3.2 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

แขวงบ่อแก้วเป็น แขวงที่มีขนาดเล็กที่สุดของประเทศลาว เป็นดินแดนที่สลับซับซ้อนไปด้วยภูเขาป่าดง ยังเป็นแขวงที่ติดกับเขตสามเหลี่ยมทองคำที่ขึ้นชื่อลือชาในการค้าของเถื่อนแขวงบ่อแก้วยังเป็นแขวงที่มีทรัพยากรใต้ดินที่มีค่ามากมายมหาศาล เช่น พลอยต่างๆ(ลาวเรียกพลอยว่าแก้ว) แขวงบ่อแก้วมีเนื้อที่ทั้งหมด 4,970 ตารางกิโลเมตร มีพลเมืองประมาณ 65,000 คน รวมมี 3 ชนชาติ 32 ชนเผ่า ร้อยละ 80 ของพลเมืองเป็นลาวลุ่มประกอบด้วย 3 เมืองคือ เมืองต้นผึ้ง, เมืองเมืองประชาชนเขตนี้มีอาชีพหลักในการทำไร่ รองลงมาคือทำนา เนื่องจากเนื้อที่เป็นภูคดอยู่ถึง ร้อยละ 90 ของเนื้อที่ทั้งหมด แขวงบ่อแก้วมีชายแดนติดกับแขวงหลวงน้ำทา, แขวงไซยะบุรี กับแขวงอุดมไซ,ประเทศไทยและสหภาพพม่า ห่างจากชายแดนจีนเพียง 100 กิโลเมตร เดิมบริเวณนี้เรียกว่าหัวโขง เพราะตั้งอยู่ต้นแม่น้ำโขง ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็นบ่อแก้ว มีห้วยทรายเป็นเมืองหลวง เป็นเมืองทำการค้าที่ใหญ่ที่สุดริมแม่น้ำโขง สมัยฝรั่งเศสเข้ามาปกครองลาว เมืองห้วยทรายมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก เพราะเป็นที่ทำการแขวง ชาวบ้านส่วนใหญ่ในแขวงบ่อแก้วเป็นชาวลาว ชาวไทลื้อ ส่วนบริเวณริมแม่น้ำโขงเป็นชาวไทยเงินและยังมีชนเผ่าที่อาศัยอยู่ตามภูเขาอีกมากมาย ปัจจุบันแขวงบ่อแก้วมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากมาย เช่น วัดจอมแก้วมณีรัตน์ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของเมือง วัดพระธาตุตากผ้าทองที่ชาวบ้านเล่าว่า ทุกๆ วันขึ้น 15 ค่ำ จะมีแสงพวยพุ่งออกมาจากองค์พระธาตุ และอนุสาวรีย์ของท่านไกรสร พรหมวิหาร อดีตนายกรัฐมนตรีนครซึ่งเป็นที่เคารพของชาวลาว มีวิถีชีวิตของชาวบ้านเผ่าต่างๆ ทั้งชาวเขาเผ่าแลนแต่นที่ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น หมู่บ้านของหิน ภูมิปัญญาของชาวไทลื้อที่สามารถสร้างบ้านไม้แบบเคลื่อนย้ายได้ อีกทั้งหมู่บ้านท่องเที่ยวที่เป็นหมู่บ้านดัมเหล้าขนาดใหญ่ และหมู่บ้านผลิตขมจินเคลียร์สปลาว่าที่เป็นสินค้าขึ้นชื่อให้กับนักท่องเที่ยวได้รับประทานหรือซื้อหาเวลาแวะท่องเที่ยว (อ้างอิงจาก <http://www.travelrouteclub.com>,ค้น 25 ตุลาคม 2552)

3.3 ศิลปวัฒนธรรม

3.4 ศักยภาพและความโดดเด่นของแขวงบ่อแก้ว

แขวงบ่อแก้วเป็นเมืองชายแดนของลาวที่มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นเมืองการค้าและการท่องเที่ยว และเป็นแขวงที่ติดกับเขตสามเหลี่ยมทองคำที่ขึ้นชื่อในเรื่องแหล่งการค้าของเถื่อนอีกทั้งเป็นแขวงที่มีทรัพยากรใต้ดินที่มีค่ามากมายมหาศาล เช่น พลอยต่างๆ(ลาวเรียกพลอยว่าแก้ว) อีกทั้งยังเป็นเมืองที่เป็นเขตแดนกับประเทศถึง 2 ประเทศคือประเทศไทย และประเทศพม่าอีกทั้งยังห่างจากชายแดนจีนเพียง 100 กิโลเมตร จึงเป็นเมืองทำการค้าที่ใหญ่ที่สุดริมแม่น้ำโขงแห่งหนึ่ง (อ้างอิงจาก <http://www.travelrouteclub.com>,ค้น 25 ตุลาคม 2552)

4.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธงชัย เนตรสุชาวัฒน์ (2543) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในการอนุรักษ์สิ่งแวดลอมศิลปกรรม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ มีส่วนสำคัญอย่างมากในการนำพาชาวบ้านดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ฟื้นฟู รักษา ศิลปกรรมที่มีในท้องถิ่น ตั้งแต่การดูแลบนพื้นดิน เช่น การทำความสะอาด จนไปถึงการดูแลบนอากาศ เช่น ยอดเจดีย์ พระสงฆ์มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในทางที่ช่วยแบ่งเบาภาระของกรมศิลปากร และหน่วยงานราชการต้องมีส่วนช่วยทางวัดด้วย โดยเฉพาะด้านการเงิน การให้ความรู้ทางด้านศิลปกรรม การดูแลรักษาที่ชาวบ้านสามารถปฏิบัติเองได้ในเบื้องต้น

เทียนชัย ให้ศิริกุล (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของประชาชนท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมสิ่งแวดลอมศิลปกรรม กรณีศึกษา ปราสาทหินพนมรุ้งและปราสาทกู่สวนแดง จังหวัดบุรีรัมย์” จากการศึกษาทำให้ทราบว่า เพศและอายุเป็นปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทการอนุรักษ์สิ่งแวดลอมศิลปกรรม ส่วนอาชีพ ระดับการศึกษา ความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดลอม มีผลต่อบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดลอมศิลปกรรม

นพ พุทธศักดิ์แสง (2538) ได้ศึกษาเรื่องหัตถกรรมพื้นบ้านอีสาน : ศึกษากรณีงานตีเหล็กบ้านม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น พบว่าวิวัฒนาการงานตีเหล็กบ้านม่วงหวานในด้านกระบวนการผลิตจะใช้แบบดั้งเดิม ที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ส่วนเครื่องมืออุปกรณ์การผลิตบางชนิดเปลี่ยนแปลงไปตามความสะดวกในการจัดหา เช่น ทัง ค้อน และสับ สำหรับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมจากการประกอบอาชีพตีเหล็กนั้นถือว่าอาชีพตีเหล็กเป็นอาชีพเสริมอย่างหนึ่งที่สามารถทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีการใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคและการลงทุนของอาชีพตีเหล็ก มีการเก็บออม มีเครื่องอำนวยความสะดวกในครอบครัว มีการใช้แรงงานในครอบครัวไม่ได้จ้างแรงงานเพิ่ม

สุจิตต์ วงษ์เทศ.(2543) ได้กล่าวถึงงานเขียนของ มหาสิลา วีระวงศ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวตอนหนึ่งว่า ถึงปี พ.ศ. 2442 หลังจากสยามเสียดินแดนลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว พระเจ้าแผ่นดินสยามรัชกาลที่ห้า ทรงปรารภถึง ลักษณะการปกครองที่นิยมให้เป็นอย่างราชาธิปไตย (Empire Monarchique) โดยปกครองแบบคนต่างชาติต่างภาษาเป็นเมืองขึ้น จึงถือหัวเมืองมณฑลชั้นนอก 3 มณฑลนั้นเป็นเมืองลาว และเรียกชาวเมืองซึ่งอันที่จริงเป็นชนชาติไทยว่า ลาว เนื่องจากลักษณะการปกครองดังกล่าว เป็นอันพื้นเวลาพอสมควรแล้ว ถ้าคงไว้จะกลับให้ไทยแก่บ้านเมือง จึงทรงพระราชดำริให้แก้ไขการปกครองเปลี่ยนเป็น พระราชอาณาจักรประเทศสยาม เลิกประเพณีเมืองประเทศราชจากนั้นจึงมีพระบรมราชโองการให้เรียกชื่อมณฑล

ตามพื้นที่ที่จัดการปกครองแบบเทศาภิบาล เช่นมณฑลลาวเฉียง ให้เรียกว่า มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ มณฑลลาวพวนแถบเมืองหนองคายและใกล้เคียงเรียกว่า มณฑลฝ่ายเหนือ และมณฑลลาวกาว มีเมืองอุบลราชธานี ศรีสะเกษและเมืองอื่นๆ ให้เรียกว่ามณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น และในปีเดียวกันกรมหลวงสรรพสิทธิฯข้าหลวงต่างพระองค์จึงโปรดให้มีสารตราตั้งเป็นทางราชการ ให้เจ้าหน้าที่ทุกหัวเมืองในมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อจะมาติดต่อราชการใช้แบบพิมพ์ทางราชการให้ปฏิบัติใหม่โดยลงในช่องสัญญาชาติว่า “ชาติไทยบังคับสยาม” ทั้งหมด ห้ามมิให้ลงหรือเขียนในช่องสัญญาชาติว่า “ชาติลาว” หรืออื่นๆ ดังที่ปฏิบัติแต่ก่อนมาเป็นอันขาด เพียงคำสั่งของข้าหลวงต่างพระองค์ประจำหัวเมืองลาวเท่านั้น ชนชาติลาวที่อยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงก็กลายเป็นชาติไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา(อาจกล่าวได้ว่าบรรพบุรุษของชาวอีสานส่วนหนึ่งคือ ชาวลาวนั่นเอง ผู้คนสองฝั่งแม่น้ำโขงจึงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน แม้พรมแดนรัฐชาติจะกีดกันผู้คนออกเป็นสองรัฐชาติก็ตาม